

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra genderových studií

Bc. Kateřina Lubinová

**Koncepty mateřství a otcovství ve vybraných románech
Petry Soukupové**

Diplomová práce

Vedoucí práce: **Mgr. et Mgr. Tereza Jiroutová Kynčlová**

Praha 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v depozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 22.6.2016

.....

Bc. Kateřina Lubinová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala zejména Mgr. et Mgr. Tereze Jiroutové Kynčlové za její ochotu, motivaci, podnětné rady a inspirativní vedení. Děkuji jí za čas strávený konzultacemi a podporu při psaní práce. Rovněž bych ráda poděkovala rodině a blízkým za trpělivost, kterou se mnou měli při psaní diplomové práce.

Abstrakt

Diplomová práce *Koncepty mateřství a otcovství ve vybraných románech Petry Soukupové* bude prostřednictvím nástrojů feministické literární teorie analyzovat tři současné romány české spisovatelky – *Pod sněhem* (2015), *K moři* (2007) a *Zmizet* (2009). Základní analytickou kategorií bude gender, avšak stejně klíčovými budou koncepty mateřství a otcovství, které protkávají všechny tři romány. Nedílnou součástí práce bude metoda tzv. vzdorného čtení, jež vychází z teorie Judith Fetterley. Vzdorné čtení je alternativou k nereflektovanému či nepoučenému čtení, při kterém zcela nekriticky přijímáme autorskou koncepci textu. Jádrem vzdorného čtení je tedy kritické zkoumání literárních děl a utváření nových k androcentrismu kritických významů. Důležitými stavebními kameny práce budou díla od literární teoretičky Pam Morris a od literárního teoretika Jonathana Cullera.

Klíčová slova: gender, mateřství, otcovství, vzdorné čtení

Abstract

Thesis *The Concepts of Motherhood and Fatherhood in Selected Novels of Petra Soukupová* will be through the tools of feminist literary theory analyze three contemporary novels of the Czech authoress– *Pod sněhem* (2015), *K moři* (2007) and *Zmizet* (2011). The basic analytical category will be gender, but equally important will be the concepts of motherhood and fatherhood, which interweave all three novels. An integral part of the thesis will be the method of resistant reading, which is based on the theory by Judith Fetterley. Resistant reading is an alternative to uninstructed or unreflected reading, in which a reader uncritically accept the author's concept of the text. The core of the resistant reading is, therefore, a critical examination of literary works and the formation of new critical meanings to androcentrism. Important building stones of the thesis will be the work of literary theorist Pam Morris and work of the literary theorist Jonathan Cullera.

Keywords: gender, motherhood, fatherhood, resistant reading

Obsah

ABSTRAKT	4
1. ÚVOD	6
1.1. NAHLÉDNUTÍ POD POKLIČKU JEDNOTLIVÝCH ROMÁNŮ	8
2. TEORETICKO-METODOLOGICKÁ ČÁST	17
2.1. PŘEDSTAVENÍ AUTORKY	17
2.2. GENDER JAKO ANALYTICKÁ KATEGORIE	18
2.3. TEORETICKÉ ZAKOTVENÍ KONCEPTŮ MATEŘSTVÍ A OTCOVSTVÍ	23
2.4. AŽ HODÍ KAMENEM, KDO JE BEZ VINY	34
2.5. BEZDĚTNOST JAKO PEJORATIVNÍ TERMÍN	35
2.6. ŽENA JAKO PRIMÁRNÍ PEČUJÍCÍ OSOBA O DĚTI?	40
2.7. VYPRAVĚČ/KA VS. ČTENÁŘ/KA, ČTENÍ „JAKO ŽENA“, VZDORNÉ ČTENÍ	47
2.8. POLITIKA LOKACE	53
3. ANALYTICKÁ ČÁST	55
3.1. <i>K MOŘI</i> (2007)	55
3.1.1. <i>Petr jako „chlebdárce“ a nepřítomný otec</i>	55
3.1.2. <i>Dovolená u moře – zkouška schopností jakožto rodiče</i>	61
3.2. <i>ZMIZET</i> (2011)	65
3.2.1. <i>Otec nepřítomný a aktivní v jedné osobě</i>	65
3.2.2. <i>Spor o otce</i>	70
3.2.3. <i>Biologické vs. sociální otcovství</i>	77
3.3. <i>POD SNĚHEM</i> (2015)	79
3.3.1. <i>Kde končí hranice „správné matky“ a začínají hranice té „špatné“?</i>	79
3.3.2. <i>Konstrukce výchovy dítěte/děti</i>	83
3.3.3. <i>Libor a jeho otcovská identita</i>	88
4. ZÁVĚR	90
SEZNAM LITERATURY:	95

1. ÚVOD

V diplomové práci budu analyzovat tři romány od spisovatelky, scénaristky a dramaturgyně Petry Soukupové. Jedná se o romány *K moři* (2007), *Zmizet* (2011) a *Pod sněhem* (2015). K genderové analýze jsem vybrala právě tyto tři romány z několika důvodů. Za prvé – ostatní tvorba Petry Soukupové odpovídá jinému žánru než žánru románu. Petře Soukupové ještě vyšla jedna kniha pro děti *Bertík a čmuchadlo* (2014) a kniha *Marta v roce vetřelce* (2011), která je napsána formou deníku. Za druhé – romány se skvěle tematicky doplňují. Stěžejními tématy ve všech románech jsou rodinné vztahy. „Řečeno s autorkou, jde o jakési hužvy (nerozkousnutelná či nerozkrojitelná masová sousta). Soukupová své postavy zásobuje citovými, zdravotními a jinými traumaty či hendikepy vskutku vydatně, její antiidyličnost působí programově“ (Machala, 2010: 234). Petra Soukupová rozhodně nemá nasazeny „růžové brýle“, rodinné vztahy v románech jsou zatíženy problémy, které po letech vyvstávají na povrch, mezigeneračními problémy, sebestředností některých postav a zklamáním.

Děje knih přímo nabádají k genderové analýze, protože se v nich objevují zásadní témata, kterými se zabývají feministické teorie – sesterská solidarita, mateřství, vztah matky a dítěte apod. Když jsem poprvé četla román *Pod sněhem* (2015), téma mateřství v něm hrálo tak silnou roli, že jsem si řekla, že bych tuto knihu chtěla někdy rozanalyzovat. Proto téma diplomové práce v mém případě vyvstalo v podstatě okamžitě. Když jsem dočetla i dva další romány, *K moři* (2007) a *Zmizet* (2011), zjistila jsem, jak výborně se jednotlivé knihy doplňují. Každá se výrazněji věnuje jinému tématu – *K moři* (2007) tematizuje mateřství a otcovství víceméně vyváženě, *Zmizet* (2011) více pracuje s konceptem otcovství a jádrem románu *Pod sněhem* (2015) je koncept mateřství. Za třetí – velice zajímavá bude

komparace děl, kterou představím v závěru této diplomové práce. Komparace se bude týkat hlavně toho, jak jsou v jednotlivých dílech reprezentováni otcové. Romány s otcovstvím pracují zdánlivě odlišně, opak je ale pravdou, při bližší analýze vystává na povrch v souvislosti s konceptem otcovství mnoho společných momentů.

Stěžejními koncepty, které v textu vyhledávám a dále s nimi pracuji v jednotlivých románech, jsou koncepty mateřství a otcovství. Mateřství je tématem, které rozděluje i samotné feministické teoretičky (viz Tong, 1998) a je jádrem i současných feministických debat (hlavně v souvislosti se sladčováním soukromého a pracovního života). V následujícím textu se opírám hlavně o teorii Sary Ruddick (1995), která se týká sociálního mateřství, dále Élisabeth Badinter (1998), Zuzany Kiczkové (2006), Mariany Szapuové (2006), Juliany Szolnikiové (2005) a několika dalších.

Otcovství ale nelze od mateřství oddělit, proto budu zkoumat oba koncepty. Mateřství a otcovství nelze od sebe oddělit z toho důvodu, že otcovství bylo (a stále ještě někdy je) chápáno jako komplementární k mateřství a zároveň otcovská a mateřská role byly donedávna brány jako protikladné a současně vzájemně se doplňující (Dudová, 2006: 7). Otcovství ale nebudu zkoumat pouze z toho důvodu, že je od mateřství neoddělitelné, ale také proto, že je to nový fenomén současných výzkumů a vyvstávají v něm nové teorie (např. fenomény „aktivního“ a „nepřítomného“ otce). Teorii týkající se otcovství stavím zejména na textech Radky Dudové (2006, 2007), Debory Lupton a Lesley Barclay (1997), Williama Marsiglia (1998) a dalších.

1.1. Nahlédnutí pod pokličku jednotlivých románů

Pro snazší orientaci v románech nastíním základní dějové linky románů a jejich hlavní postavy.

Dějová linka románu *K moři* (2007) vede skrze rodinné vztahy, které spojuje postava Petra. Román obsahuje z pohledu feministických teorií zásadní témata – mateřství a s ním související konstrukci ženství, otcovství a konstrukci maskulinity. Tato témata vnímám jako důležitá, protože literární díla mají výraznou moc ve formování postojů ve společnosti a mohou mít velkou zásluhu právě na samotné konstrukci ženství/mužství (Morris, 2000: 19).

Petr se v románu pohybuje po ose, na které si na jednom konci můžeme představit bod „správný otec“ a na druhém konci bod „pracující/nepřítomný otec“. Z feministického hlediska je „správný otec“ ten muž, který odpovídá definici aktivního, pečovatelského nebo také „nového otce“, kdy muž-otec a žena-matka mají v rodičovství rovnocenné role (Lupton, Barclay, 1997: 1). Šmídová (2008: 8) hovoří o konceptu pečovatelského otcovství, ve kterém je sdílení rolí samozřejmostí. Z patriarchálního hlediska by koncept „pracujícího/nepřítomného otce“ představoval ideál, kdy role muže-otce je primárně ve finančním zajištění rodiny, je většinu dne v práci a tudíž je pro své děti otcem nepřítomným. Petr se v průběhu románu pohybuje postupně (a dalo by se říci, že celkem pomalu) od prvního bodu ke druhému. O svou první dceru Báru ještě rovnocenně pečoval s Magdou, zapadal tedy do definice Šmídové (2008: 8) (viz výše), postupem času ale nabývá pocitu, že mu „utíká mládí“ a začíná se scházet s jinými ženami. Je tedy celý den v práci a po práci se stýká s milenkou. Z patriarchálního hlediska je tedy otcem, kterého není třeba

podrobovat kritice, protože svou rodinu finančně zajišťuje a dokáže ji uživit – což je primární funkce muže-otce v patriarchální rodině. Petr by se dal označit patriarchálním termínem „hlava rodiny“. Skutečnost, že se sice na péči a výchově svých dětí příliš nepodílí, ale vydělává dost peněz, aby se jim dostalo všeho, co chtějí, nesnižuje jeho hodnotu a respekt v rodině – naopak, trávení času v práci a večerní únava ho omlouvá ze všech činností, které se týkají dětí a chodu domácnosti. Petr zjišťuje, že mu tato role vyhovuje a rád si ponechává status „nepřítomného otce“.

V románu se objevuje několik „typů“ mateřství tak, jak je na hierarchické pyramidě představily Hašková a Zamykalová (2006, nestr.). Na prvním místě je biologické a genetické rodičovství, které v tomto románu zastupuje Magda (první Petrova žena) s dcerami Bárou a Jitkou, ale také Klára se svou dcerou Johanou. Otcem Báry, Jitky i Johany je Petr, kterého bych označila za jakousi konstantu v příběhu, protože, jak jsem již uvedla, je spojující postavou všech hrdinek románu. V románu je ale velmi zajímavý vztah Kláry (se kterou Petr po rozvodu s Magdou žije), Petra a Adélky - holčičky, kterou přebírají do pěstounské péče po tom, co při automobilové nehodě umírá Klářina sestra. Pěstounská péče je v hierarchii Haškové a Zamykalové (2006, nestr.) až na posledním místě, což koreluje s častým přesvědčením, že pokud žena dítě neporodila, není matkou. Pěstounská péče je v hierarchii na posledním místě z toho důvodu, že „pěstounská péče i poručnictví totiž dosažením zletilosti dítěte plně zaniká (v případě že nezanikne dříve z jiných důvodů)“ (Hašková, 2003: 5). Na to by zareagovala Ruddick (1995), že Klára je tou „pravou“ matkou, protože se rozhodla zodpovědnost za Adélu převzít na sebe a dobrovolně se o ní starat. Petr je v souladu s teorií Ruddick (1995) také „dokonalou matkou“, protože stejně jako Klára převzal zodpovědnost za Adélu – pouze ale ze

začátku, jak jsem již uvedla, pak se své role dobrovolně vzdává [což mu umožňuje stereotyp týkající se maskulinního muže – (Valdrová, 2004:10)].

Mateřství se tedy v románu vlastně také pohybuje ve dvou krajních polohách, objevuje se biologické mateřství obsahující zážitek z těhotenství a porodu, a pěstounská péče, kdy je sice obsažena určitá genetická vazba, ale absentuje těhotenství a porod jakožto nezbytné aspekty mateřství. Proto je tento román nesmírně zajímavý a pracující s tvrzením Ruddick (1995), že matkami se ženy a muži nerodí, ale stávají. Petr ale tento svůj status matky (a i otce) v průběhu románu ztrácí, ať už z důvodu omezených časových možností kvůli zaměstnání nebo z důvodu vlastního nezájmu o rodinu, a velká část zodpovědnosti za péči, výchovu dětí a chod domácnosti je přenesena na Magdu nebo Kláru.

Román *Pod sněhem* (2015) je také primárně protkán tématem mateřství, důležitou roli v něm ale také hraje téma sesterství. Tři sestry, Olina, Blanka a Kristýna, vyráží směrem k domu svých rodičů, aby oslavily otcovy narozeniny. Celý příběh se odehrává během jednoho dne a z velké části v autě – uzavřeném prostoru, ze kterého není po dobu jízdy úniku. Mezi sestrami se objevuje jakýsi druh boje, při němž na sebe sestry útočí skrze staré křivdy a bolesti, občas zableskne i závist. Míra empatie mezi sestrami je téměř na nule. Už samotný název románu – *Pod sněhem* – přeznamenává, že román nejde pouze po povrchu sítě rodinných vztahů, ale jde i pod povrch, do hloubky (Lubinová, 2015). O postavách se dozvídáme i jejich minulost skrze promluvy, díky kterým lépe chápeme vztahy mezi jednotlivými hrdinkami a hrdiny románu a odhalujeme jejich citlivá místa. Dozvídáme se, zda se sestrám splnily i jejich představy týkající se mateřství. Vyzdvihla bych sny a představy Blanky, která vždy chtěla velkou rodinu, a to se jí také splnilo. I její matka Marie ji

takto popisuje ve svých vzpomínkách: „(...) Blanka byla hodná a spokojená holčička, taková malá maminka, ta bude svoje děti zbožňovat, viděla jsem, jak se chová ke zvířatům i k lidem, a byla jsem ráda, že je taková, nekomplikovaná a dobrá“ (Soukupová, 2015: 66). Ve vzpomínkách Kristýny ani Olgy se toho o jejich „dětském“ postoji k mateřství příliš nedozvídáme.

Olina má syna Olivera a vychovává ho sama (s pomocí chůvy Lenky), bez otce, je emancipovanou ženou, která ví, jak vydělat velké peníze a jak vystoupat na kariérním žebříčku. Olivera vychovává liberálním způsobem výchovy, kdy Oliver většinou dostane to, co chce a Olinu zpravidla vůbec nevnímá a neposlouchá. Olinin styl výchovy její sestry vidí spíše jako nevhodný přístup k dítěti. Příkladem je situace, kdy má Blanka Olinu vyzvednout před domem, Olina s Oliverem dobalují tašky v chodbě a Olina se snaží pobrat všechny věci, co mají s sebou. „Vezme tašku přes rameno a batůžek a samozřejmě svoji kabelku, tu nosí všude, vlastně je pyšná, jak to dobře zabalila, popadne Olího čepici, kterou tu nechal, a jdou. Za dveřmi odpadky, sakra, to už nepobere, Olí, pojď sem a vezmi si batůžek, jo? Vůbec ji nevnímá, pomalu se sune po schodech a dál pozpěvuje, tak se Olina skloní a přece jen ty odpadky sebere, jo, to půjde“ (Soukupová, 2015: 53). Olina na toto Oliverovo chování, kdy on ji v podstatě ignoruje, vůbec nijak nezareaguje.

Kristýna je ze sester nejmladší, nemá stálého partnera a ani děti. Udržuje vztah s ženatým mužem a sní o tom, že se on jednoho dne rozvede. Frustraci z toho, že se ale situace tímto směrem nevyvíjí, si ve většině případů vykompenzuje pomocí alkoholu nebo schůzkou se svým dlouholetým kamarádem. Nemá představu o tom, jak bude vypadat její nejbližší budoucnost, každý den je jiný. Neustále je ale na ní kladen tlak spojený s otázkou, se kterou se potýká většina bezdětných žen a kterou zmiňuje i Rossi (in Možný 2002: 126) – „nechce, anebo nemůže mít děti? Anebo

chce a mohla by, ale nikdo nechce mít dítě s ní?“. U Kristýny vidíme existenci různých měřítek na ženy a muže – žena je díky své genderové roli této otázce vystavována častěji, protože role ženy je primárně spojována se sférou rodiny a péčí o dítě/děti (Oakley, 2000: 116; Maříková, 1999: 21).

Blanka je žena milující svou rodinu a zastávající všechny role, které se od ní jako od ženy očekávají. Blanka má tři děti – Bětu, Fanku a miminko Filípka. Vychovává je spolu se svým manželem Liborem, který není dobrým příkladem „správného otce“, je spíše otcem nepřítomným – v duchu teorie Dudové (2007: 152) je spíše otcem, který zapadá do tradiční normy otcovství související hlavně s profesionálním rozměrem otcovské identity. Libor neustále pracuje a s Filípkem (stejně jako s Bětkou a Fanynkou) Blance vůbec nepomáhá. Rozhodně se v případě Blanky a Libora nedá hovořit o *equal parenting* představené Nancy Chodorow (1979), kdy je péče o dítě/děti rovně rozdělena mezi rodiče. Ilustruje to situace, kdy Blanka vše balí a zařizuje před odjezdem na oslavu a ještě na ni zbude venčení psa. V tu chvíli už je Blanka na Libora našťvaná, že jí s ničím nepomůže. Blanka psa pustí z vodítka a pes uteče. „Než dojde domů, ovládne ji vztek a bezmoc z celé téhle situace – kdyby ho šla venčit Běta nebo Fany, tak ho z vodítka nepustí, to jenom ona je tak blbá a hodná, dopřát mu, aby se před cestou proběhl. Taky s ním mohl jít Libor, dost na tom, že nejede s náma, místo toho si leží, proč je všechno na ní?“ (Soukupová, 42-43). V románu jsou viditelné mocenské struktury, které na matku a otce dopadají zcela odlišně a kdy konstrukce „správného“ rodiče je striktnější u matek než u otců. V románu se několikrát objevují pochybnosti Olgy a Blanky, zda nejsou špatnými matkami, pokud dělají něco, co zasahuje mimo rámec konstruktů „správné matky“. Libor se nikdy sám sebe neptá, jestli je správný otec. Možná se

neptá, protože je přesvědčen, že je „správným otcem“, když živí manželku a tři děti. Možná má pocit, že víc už pro svou rodinu ani dělat nemůže.

Celý román implicitně prostupuje otázka – *kdo je „lepší“ matka a kdo má své dítě/děti „lépe“ vychované?* Přičemž tato otázka hraje nejvýznamnější roli mezi Blankou a Olgou, které na sebe reagují v drtivé většině jako matka na matku, nikoliv jako sestra na sestru. Jádrem jejich konverzací a sporů jsou děti, také na sebe skrze děti „útočí“, dalo by se říci, že od té doby, co se staly matkami, přestaly být sestrami. Místo empatie a pochopení je jejich vztah založený na nevráživosti a na implicitní soutěži „*Kdo je „lepší“ matka?*“, kterou hrají neustále, bez ohledu na čas a místo. Na Kristýnu Blanka s Olgou neberou v těchto diskuzích ohledy, protože zastávají názor, že žena, co sama nemá dítě/děti, nemá právo promlouvat do způsobu výchovy dítěte a nemá představu, co role „správné“ matky obsahuje. Román je prostoupený čtyřmi hrdinkami, z nichž pouze jedna není matkou, mateřství tedy tvoří významnou část dějové linky tohoto románu.

Zmizet (2009) je triptych, kde otcovství na první pohled netvoří konstantu v dějových linkách. Triptych je protkán několika silnými tématy, jako je život s tělesnou jinakostí, útek z domova, mezigenerační problémy apod. Když se ale na tato témata podívám, u každé vidím jeden spojující koncept, a tím je otcovství. Život dítěte s tělesnou jinakostí s jistotou zasahuje do života matky i otce dítěte, stejně jako útek z domova – u obou těchto situací je ale větší vina za „nastalou situaci“ společností kladena na matku. Stejný názor mají autorky Bernard a Schlaffer (1997: 87), které říkají, že vina za výchovu a „neúspěšný život“ dětí vždy leží na matkách, buď své dítě příliš nebo málo ochraňovaly, byly příliš sobecké, pokrokové atd.

V prvním příběhu je silnějším tématem otcovství. První příběh je vyprávěn z pohledu dítěte – Kuby. Kuba představuje v románu „slabšího“, ne dostatečně maskulinního syna ambiciózního otce. Kuba má staršího bratra Martina, který je v očích otce „ten lepší“ syn. Otec trénuje atletiku a oddíl orientačních běžců a Martin se vždy umístí na skvělé příčce, na rozdíl od Kuby, z kterého je otec neustále zklamaný (což Kuba samozřejmě cítí). Skrze Martina si otec snaží splnit sny a „vytvořit“ lepší verzi sebe samého (Lipton, Barclay, 1997: 42). Pro Martina je otec v roli aktivního otce, u Kuby je otec spíše v roli nepřítomného otce.

Kuba při nehodě přijde o nohu, což zvýší pozornost, kterou mu bude otec věnovat, ale ještě více sníží jeho „hodnotu“ v očích otce. Martin jednoho dne odejde na schůzku a již se nikdy nevrátí. *Zmizí*. Otce zmizení Martina úplně zlomí, začne pít alkohol a zájem o Kubu je na bodu nula. Po čase si uvědomí svou přetrvávající otcovskou identitu a postaví se do role aktivního otce pro Kubu. Otec v tomto příběhu může být otcem aktivním jen v případě, že Kubovi půjde nějaký sport – to, zda je Kuba „hoden“ otcovy pozornosti, je měřeno skrze úspěchy ve sportu.

Kuba si o Martinovi myslí, „že je mrtvej. Ale jistý to není. Jediný, co je jistý, co fakt změnit nejde, je to, že ho ani já, ani mamka a ani táta už nikdy nevidíme“ (Soukupová, 2009: 99). Toto je poslední věta v příběhu, nedozvídáme se nic o dalším osudu Martina ani Kuby a jejich rodičů.

Druhý příběh je také vyprávěn z pohledu dítěte, Vojty, který má sestru Pavlínu. Vojta má takzvaně svůj svět, rád si staví modely lodí a vystřihuje. Pavlína ráda vaří a bojí se, že pokud vždycky sní vše, co navaří, ztloustne a nikdo ji nebude mít rád. Vojta a Pavlína nemají společného biologického otce, Vojta žije v představě, že jeho táta pracuje na lodi a Pavlína má svého biologického otce v Americe (odkud ji posílá balíky plné sladkostí, oblečení a všeho, co v České republice nekoupí). Oba

tedy mají své biologické otce ve statusu nepřítomného otce, stará se o ně pouze jejich matka Jiřka. Jádrem jejich konverzací je téma otcovství, přou se o to, kdo má „lepšího“ tátu, i když oba otcové jsou zcela nepřítomní.

Najednou se ale před domem začne objevovat Karel, který se snaží Jiřku přesvědčit, že udělal hloupost, když ji opustil, že chce vše napravit a vidět Vojtu. Vše v rodině „rozvíří“ babička, matka Jiřky, která nečekaně přijede a vyvolá v rodině konflikt. Vojta, který se díky své sestře dozvídá pravdu (později potvrzenou i Jiřkou) o svém biologickém otci Karlovi, utíká právě k němu. Karel ale není schopen se o něj postarat. Karel tedy není osobou - podle Ruddick (1995) matkou – která se dobrovolně rozhodla, že bude pečovat o Vojtu. Není schopen tento závazek splnit, je zvyklý žít sám, je nezodpovědný (už svého prvního syna opustil) a i když Vojta bydlí u něj, zůstává stále otcem nepřítomným. Jiřka nechává všemu volný průběh a doufá, že se Vojta jednoho dne sbalí a odejde od Karla zpět k ní. Nejhůře vše nese babička, která se rozhodne konat, vydá se za Karlem a vysvětluje mu, že takhle to dál nejde, že dítě přece potřebuje matku. Karel představuje příklad pro teorii Marsiglia (1998: 6) – ani po uvědomění si otcovské role nemusí hned nastat pocit zodpovědnosti za dítě.

Třetí příběh se týká dvou sester, Hanky a Heleny, které spolu vůbec několik let nekomunikují. Hanka má manžela, dceru Evu a syna Lukáše. Helena je rozvedená a má syna Jiříka. Helena celý svůj život jako svého otce chápala Milana, Hanka Vladimíra. Vše je ale jinak.

Příběh se vrací do minulosti Vladimír - starší muž, se kterým se matka Eva seznamuje a často si dopisuje. Korespondence naznačuje velkou lásku a něhu mezi Vladimírem a Evou. Eva otěhotní, neřekne ale celou pravdu Vladimírovi, a aby nebyla svobodnou matkou, vdá se za Milana. Jak ale ukáže čas, Milan rozhodně

nebyl tou správnou volbou – z Milana se po svatbě stává tyran, který nemá pro ránu daleko.

Pomocí staré korespondence se Hanka až po smrti své matky i Vladimíra dozvídá pravdu – Vladimír je biologickým otcem jak Hanky, tak Heleny. Je ale vůbec koncept biologického otce důležitý pokud Helena celý život jako otce chápala Milana? Z mého pohledu je mnohem důležitější pozice sociálního otce (Dudová, 2006), jako toho člověka, kterého daná osoba označuje a považuje za svého otce bez ohledu na genetickou stránku.

V románu *Zmizet* (2011) je silnějším motivem otcovství než mateřství, dalo by se tedy říci, že to, čemu dává vypravěč/vypravěčka zmizet, je mateřství. Všechny tři romány se tedy doplňují, v románu *K moři* (2007) hraje hlavní roli jak mateřství, tak otcovství, v *Pod sněhem* (2015) už výrazně převažuje mateřství, a ve *Zmizet* (2009) je ústředním motivem vztah hrdinek a hrdinů ke svým otcům. Jako analytické koncepty jsem si zvolila koncept „správné matky“, nepřítomného otce, dalšími tématy je sociální a biologické mateřství/otcovství a konstrukce výchovy dítěte/dětí.

2. TEORETICKO-METODOLOGICKÁ ČÁST

2.1. Představení autorky

V duchu otázky, kterou si klade Michael Foucault *Co je to autor?* (1994) bych ráda připomněla, že vlastní jméno (a jméno autora rovněž) není možné chápat jako čistý odkaz, je něčím víc než jen označení, jen nějaké gesto či prst ukazující na konkrétního člověka. Foucault tvrdí (1994: 48), že „vazba vlastního jména s pojmenovaným jedincem a vazba jména autora s tím, co pojmenovává, nejsou izomorfní a nepůsobí stejným způsobem“. Foucault (1994) ale netvrdí, že autor neexistuje. Foucault (1994) říká, že žijeme v době, kdy je literární anonymita nesnesitelná – pokud se nám dostane do rukou nějaké literární dílo napsané v anonymitě, okamžitě je nastartována hra „hledání autora“. Proto i já již v názvu práce uvádím autorku románů, které budu analyzovat a zároveň ji krátce představuji v této podkapitole.

Petra Soukupová se narodila 25. července 1982 v České Lípě. Vystudovala scenáristiku a dramaturgii na FAMU. Vydala čtyři úspěšné knihy pro dospělé – *K moři* (2007), *Zmizet* (2011), *Marta v roce vetřelce* (2011) a *Pod sněhem* (2015). Součástí mé analýzy budou pouze tři díla (*K moři*, *Zmizet*, *Pod sněhem*), protože se jedná o románové příběhy [jsou napsána stejným žánrem - pokud pomínu osobní i umělecký vývoj autorky – „autor není jednotlivá, nýbrž plurální entita, jelikož při psaní a přepisování textu v průběhu času se autorské já mění“ (Newton, 2008: 18)] a jsou v nich hojně zastoupeny koncepty mateřství a otcovství. Kniha *Marta v roce vetřelce* (2011) má spíše podobu deníku a tematicky nezapadá do konceptů zkoumaných v této diplomové práci.

Petra Soukupová za svou knihu *K moři* (2007) získala v roce 2008 Cenu Jiřího Ortena a nominaci na Cenu Josefa Škvoreckého a cenu Magnesia Litera. „Zdůvodnění poroty vyzdvihuje zdánlivou jednoduchost a přímočarost stylovou, přirozenou obratnost vyprávění a „prosté“ a čisté prezentování témat a dějových zlomů“ (Čmejrková, 2010: 68). Triptych povídek *Zmizet* byl také nominován na Cenu Josefa Škvoreckého a v roce 2010 získal hlavní ocenění Kniha roku v rámci literární soutěže Magnesia Litera. Kniha *Pod sněhem* se od svého vydání v březnu roku 2015 stále drží na vrcholu celostátního žebříčku prodeje knih.

Tvorba Petry Soukupové je ovlivněna její profesí, a to „jednak v popisně-zaznamenávajícím způsobu narace, jenž bývá přirovnáván ke snímání okem kamery, jednak v lapidárně-věcné jazykové stylizaci – z neúčastného naladění vybočují toliko promluvy postav“ (Machala, 2010: 234). Petra Soukupová své romány plní úsečnými větami, ve kterých často absentuje sloveso. S ich-formou pracuje Petra Soukupová vzácně (z vybraných románů asi nejčastěji v románu *Zmizet*). Styl psaní Petry Soukupové mi při prvním čtením okamžitě připomněl stať *Smích medúzy* od Héléne Cixous, protože v do jedné věty dokáže Petra Soukupová nashromáždit hned několik myšlenek a s jazykem si „hraje“ (Lubinová, 2015).

2.2. Gender jako analytická kategorie

Na první pohled se může zdát, že pojem gender lze zaměnit s pojmem pohlaví – „pojem pohlaví však postihuje pouze biologický rozdíl mezi muži a ženami, odkazuje k fyzickým rozdílům mezi jejich těly. Pojem gender popisuje rozdíly psychologické, sociální, historické a kulturní“ (Jarkovská, 2004: 21). Biologické pohlaví je až na některé výjimky neměnné a stálé, gender je naopak

proměnlivý a velice tvárný (Jarkovská, 2004: 22). Gender je také „definován sociální situací (manželka = žena, horník = muž), neboli je viditelný jako suma vlastností včetně chování, způsobu řeči, oblečení, výběru témat ke konverzaci atd.“ (Oakley, 2000: 123). Zajímavé je srovnání genderu a kasty, který nabízí Oakley (2000: 153) – gender, stejně jako kasta, „je společenský atribut, který nemusí mít žádný vztah k individuálním atributům jednotlivce a k jeho schopnostem“. Renzetti a Curran (2003) definují gender jako postoje a modely chování, které utváří společnost a které jsou obvykle dichotomicky rozdělené na ženské a mužské. Gender vnímám stejně jako Barker (2006: 57), který definuje gender jako „odkaz ke kulturním předpokladům a praktikám, které ovládají sociální konstruování mužů, žen a jejich sociálních vztahů“.

K genderu se váží genderové stereotypy, které Renzetti a Curran (2003: 20-21) charakterizují jako „zjednodušující popisy toho, jak má vypadat „maskulinní muž“ a „femininní žena“. Genderové stereotypy se snaží muže a ženy udržet v určitých rolích, které někomu sice mohou vyhovovat, ale pro většinu lidí představují spíše překážku, která jim brání zařídit si život podle svých tužeb (Jarkovská, 2004: 20). Stereotypy známe všichni a setkáváme se s nimi na každém kroku – v reklamách, v televizi, v časopisech, v pohádkách, ve škole apod. (Jarkovská, 2004: 20).

Je na místě definovat také pojmy maskulinita a feminita. Každá společnost a každá doba si tvoří vlastní obraz ženství a mužství, tedy souhrn očekávání, předsudků a společenských norem - „jak sudička nad kolébkou rozhoduje společnost o tom, že narodila-li se žena, bude se její život odvíjet jinak než život muže“ (Valdrová, 2004: 10). Jak říká Barker (2006: 112), tak v případě maskulinity se jedná „o diskurzivně performativní konstrukci, která popisuje a kontroluje kulturní

významy mužství. Maskulinita tedy není esenciální vlastností tělesných subjektů, ale věcí reprezentace a ustavuje se prostřednictvím toho, jak se o ní mluví a jak je usměrňována tělesnost“. Další možnost, jak nahlížet na maskulinitu, nabízí Lupton a Barclay (1997: 12) – maskulinita není něco, co existuje mimo muže, je to fenomén, který je praktikován a konstituován muži. Nejen muži, i ženy svými představami o „dokonalém muži“ neustále reprodukují stereotypy o maskulinitě. Stejně tak činí Magda v románu *K moři* (2007), která se po rozvodu s Petrem seznamuje s Bohoušem, kterého ale po tom, co se nějakou dobu vídají, popisuje jako „ne zrovna dokonalého“ muže – „(...) je trošku srab, zdá se Magdě, která teprve v tomhle věku začne toužit po skutečném chlapovi, velkém a silném, který je manuálně zručný, hlasitě se směje a jí rukama a pije pivo a ji by nosil v náručí“ (Soukupová, 2007: 63).

Feminitu můžeme chápat jako „kulturně regulované chování ženy, které je pokládáno za společensky přiměřené“ (Barker, 2006: 52-53). Důležité je tvrzení Cullera (2015: 24), že „přirozené ženství“ je kulturním produktem – s tímto tvrzením souhlasím. Ženství, jak tvrdí Eagleton (2010: 224), je konstruováno uvnitř symbolického řádu, ale zároveň je vykázáno na jeho okraj, protože je ve srovnání s mužskou silou vnímáno jako méněcenné. Dochází tedy k tomu, že žena je jak uvnitř, tak i vně mužské společnosti, což pro má ženu ten důsledek, že je jednak romanticky idealizovaným příslušníkem mužské společnosti a jednak jejím diskriminovaným „vyvrhelem“ (Eagleton, 2010: 225). Jak říká Poněšický (2012: 36), „obraz ženy (a snad i ženství samo) se traduje v protipólech“. Žena je spojována s chaosem, přírodou, vnitřním prostorem, závislostí apod., naproti tomu muž je spojován s pořádkem, kulturou, vnějším prostorem, potřebou nezávislosti atd., přičemž Poněšický (2012: 30-31) se pokouší o vysvětlení této rozlišovací tendence – „svět se nalézá neustále v dialektických protikladech s tendencí je vyřešit (...), což

projikujeme do vztahu mezi mužem a ženou“. Obraz ženy obsahuje ztotožnění ženy s přírodou, životem, růstem a mateřstvím (Poněšický, 2012).

Proti tvrzením Poněšického (2012) bych postavila stat' Sherry B. Ortner [1974(1998)] – *Má se žena k muži jako příroda ke kultuře?* Ortner [1974(1998)] říká, že schéma žena→příroda - muž→kultura je konstrukt. Žena není přírodě o nic bližší nebo vzdálenější než muž (oba mají vědomí a oba jsou smrtelní) [Ortner, 1974 (1998)]. Ortner [1974(1998)] zastává tezi, že se pouze domníváme (nebo jsme nuceni se domnívat), že ženy jsou přírodě blíže než muži. K této domněnce nám napomáhá, že „tělo ženy je více zaměstnáno přirozenými funkcemi spojenými s reprodukcí“, takže „je žena více než muž chápána jako součást přírody“ [Ortner, 1974(1998): 101]. Jak „vymazat“ tuto představu ze společnosti? Jedním z možných kroků je rovnoprávné zapojení mužů i žen do projektů kreativity a transcendence – „teprve pak budou ženy v neustálém dialektickém vztahu kultury a přírody přiřazovány ke kultuře“ [Ortner, 1974(1998): 114].

Feministické teoretičky používají pojmy „ženskost“ a „mužskost“ pokud mluví o nabyté kulturní identitě, která je vlastní danému pohlaví, přestože toto subjektivní a společenské vnímání sebe sama se vytváří v tak raném období lidského života, že nabýváme dojmu, že je vlastně s naším pohlavím identické (Morris, 2000: 12). Literatura také hraje svou roli při vytváření představ tom, co je „mužské“ a co „ženské“ – to, co nazveme a chápeme jako „mužské“ může být „odvozeno od toho, jak mužství zachycují literární příběhy, umělecká díla a média, coby určitého dříve existujícího modelu mužství „zakotveného“ ve skutečnosti, který pak kopírujeme v literatuře a výtvarném umění“ (Morris, 2000: 19).

Co se týče genderové role, tak ta je v úzké souvislosti se společenskou rolí. Společenská role je spojena s dodržováním specifických požadavků na způsob

chování, který je v souladu s touto rolí a od každého nositele této role je očekáván (Renzetti, Curran, 2003). Renzetti a Curran (2003: 24) tvrdí, že „koncept genderových rolí pak odkazuje na způsob chování očekávaný od členů společnosti v souvislosti s jejich pohlavní příslušností.“ Ženskou a mužskou roli diktuje společnost, každé pohlaví ví, co se od něj očekává a určitým způsobem na tyto požadavky reaguje – buď je přijímá a je tedy z hlediska společnosti „vše v nejlepším pořádku“ nebo je odmítá a pak riskuje podezření ze zženštilosti (v případě mužů) nebo ztráty ženství (v případě žen) (Valdrová, 2004: 10). Žena se často snaží skloubit dohromady více rolí, které ale mají rozporné a nadměrné požadavky, aniž by se s nimi zcela identifikovala – „většinou tradičním způsobem rodí a opatruje děti a přitom netradičně studuje a snaží se dosáhnout profesionální kariéry, jakou dosahují muži“ (Vodáková, 2003: 274). Genderové role jsou spojeny s obrovským tlakem – jako příklad lze uvést „společenský stres“, který je viditelný u neúspěšných mužů (mužská role je totiž na úspěchu založena) (Oakley, 2000: 157). Ve své analýze díla se budu snažit genderové role a genderové stereotypy nalézat a zjišťovat, zda jsou v díle přítomná a jak s nimi autorka pracuje. Příkladem je situace, která se vyskytuje v románu *K moři* (2007), ve které Klára vykonává „typicky ženskou činnost“ a Petr (jakožto muž, který je v rámci převládajícího genderového stereotypu považován za racionálního) poučuje svou dceru Adélku – Adélka „hodně čte. Čte odmalička a vzhlíží k Petrovi. Petr často, zatímco Klára vaří a Johanka si hraje, sedí s Adélkou v jídelně u stolu a on ji poučuje. A ona poslouchá“ (Soukupová, 2007: 64).

S těmito pojmy je spojen také pojem patriarchy. Ten chápu tak, jak ho popisuje Hana Havelková (2004: 178), tedy systém, který vytvořila úzká skupina mužů, přičemž ale obětí a objektem toho systému jsou nejen ženy, ale i muži. Pojem

patriarchát obecně zahrnuje i vládu starších mužů nad mladšími, nejen nad ženami (Havelková, 2004: 178).

Ve své práci budu operovat s termíny žena-muž, i když jsem si vědoma, že homogenizují, stírám rozdíly mezi jednotlivými ženami a muži a zároveň podporuji binaritu žena-muž. Nesouzním s esencialistickým pojetím, které „vnímá gender zpravidla v dichotomním smyslu binarity maskulinita-femininita jako bytostnou a neměnnou danost; z tohoto pojetí často plyne určitá homogenizace uvnitř skupin ‚mužů‘ a ‚žen‘, tedy že jsou zde jisté vlastnosti, schopnosti a charakteristiky, které jsou v rámci těchto skupin dané a neměnné, a že jsou tudíž v určitých ohledech všechny ženy stejné a všichni muži stejní“ (Knotková-Čapková a kol., 2010: 8-9). Souhlasím však s postřehem, na který upozorňuje Matonoha (2007: 374), že „každá snaha definovat ženské psaní je snahou, jež je nevyhnutelně poznamenaná určitou mírou metafyzicky a esencialisticky založeného myšlení (...)“.

2.3. Teoretické zakotvení konceptů mateřství a otcovství

Mateřství není koncept univerzální a neměnný – jedná se o koncept měnící se v čase a prostoru. Proměňoval se nejen obraz matky, ale i otce. V současné době stále ale přetrvává nedotknutelnost pouta mezi matkou a dítětem. Mateřství je společností chápáno jako součást identity ženy. Představa, že každá žena by měla, či dokonce musí porodit dítě, že je to její povinnost plynoucí z její „přirozenosti“, je sociálním očekáváním, a tedy součástí ženského genderu (Fafejta, 2004: 30). Ze schopnosti rodit děti neplyne povinnost je rodit, tato povinnost není součástí biologického pohlaví, ale sociálních stereotypů (Fafejta, 2004: 30). Pokud je reprodukční schopnost brána jako nejpodstatnější rozlišovací znak mezi mužem a

ženou, potom být ženou znamená být matkou – od této teze už pak zůstává jen malý krůček od redukce žen na matky jako nositelky, představitelky, reprezentantky biologické nutnosti reprodukce lidského rodu (Kiczková, 2006: 418). V biologickém konceptu je mateřství určené schopností ženy otěhotnět a porodit dítě (Kiczková, 2006: 417). Tento koncept biologického mateřství zakládá diskriminaci těch žen, které se z nejrozličnějších důvodů nemohou nebo nechtějí stát matkami¹ (Kiczková, 2006: 419). Podobně smýšlí i Pam Morris (2000: 11), která říká, že „život žen po staletí neblaze ovlivňuje tradice „biologického esencialismu“, tj. přesvědčení, že „přirozenost“ žen je nevyhnutelným důsledkem jejich reprodukční funkce“.

Z hlediska feministických teoretických koncepcí se zdůrazňuje, že mateřství není možné chápat jako čistě biologický fenomén – ani porození dítěte nedělá zcela automaticky ze ženy matku (Kiczková, Szapuová, 2011: 211). Význam mateřství se často definuje prostřednictvím společenských a politických vztahů, kulturních významů, očekávání a symbolů (Szapuová, 2006: 346). Jak již bylo řečeno výše, tak patriarchální konstrukce mateřství (a na ní postavená ideologie) v sobě obsahuje dva důležité aspekty – jednak definuje ženu pouze jako matku, a zároveň z faktu, že ženy rodí děti, odvozuje výhradní zodpovědnost žen za péči o děti (Szapuová, 2006: 346). Tato konstrukce má samozřejmě další dopady, protože tvoří dvojnásobný redukcionismus: nejdříve je žena redukována na matku a zároveň je matka redukována na biologickou funkci (Szapuová, 2006: 346). Dochází tedy k tomu, že „z biologicky podmíněné reprodukční schopnosti žen vytváří tato ideologie mýtus, podle kterého (patriarchálními společenskými podmínkami zkonstruované) mateřství je nevyhnutelným a základním posláním žen, jejich základnou, přirozenou funkcí a zároveň i nejvyšším cílem, naplněním smyslu jejich životů“ (Szapuová, 2006: 346).

¹ Viz níže v kapitole *Bezdětnost jako pejorativní termín*

Feministické teoretické přístupy kritizují tuto konstrukci mateřství a zpochybňují chápání mateřství jako jediného životního osudu žen (Szapuová, 2006: 347). S touto kritikou souhlasím a souzním s tvrzením Szapuové (2006: 347), že mateřství netvoří podstatu života ženy.

Podobně hovoří i Oakley (2000: 146), která říká, že význam mateřství netkví v jeho biologické stránce (matka jako prostřednice zrození a krmení dítěte), ale význam mateřství vidí jako věc sociální a psychickou – stejně jako Ruddick (1995). Děti potřebují nejen dobrou fyzickou péči, ale také úzký citový vztah k jiným osobám a verbální i neverbální stimulace – žádný výzkum ale do dnešních dnů nedokázal, že jediným kompetentním člověkem, který je schopen všechny aspekty péče vykonávat je žena (Oakley, 2000: 146). Stejně jako Oakley (2000: 146) se ptám – proč by to nemohl být otec? Podle mého názoru to rozhodně může být i otec! Nicméně jaké to má důsledky pro mateřství? Pokud je otec v oblasti péče o dítě stejně kompetentní jako matka a podle Sary Ruddick (1995) dokonce může být také otec nazýván matkou, neubíráme ženám-matkám velkou část jejich moci ve společnosti? Nebereme ženám-matkám „eso“ z rukou, jak říkají radikálně kulturní feministky² (Tong, 1998: 71-72)? Podle mého názoru nikoliv, schopnost porodit děti ženám nikdo nevezme a v tom tkví moc žen.

Společnost ženy již od útlého věku na roli matky připravuje – „typickou přípravou“ je hra s panenkami, která dívky učí, že jejich životním cílem je mateřství. Je někdy až komické, jak pětiletá holčička už před sebou tlačí malý kočárek, ve kterém leží panenka, která je díky dnešnímu hračkářskému průmyslu, velice podobná „skutečnému miminku“ (zívá, cumlá dudlík, pije z lahvičky, pláče). Ženy v podstatě

² O postoji radikálně kulturních feministek níže

již od předškolního věku procházejí jakýmsi „kurzem nanečisto“, který by se dal nazvat „základy péče o dítě“.

Kiczková (2006: 418) upozorňuje na stále přetrvávající názor, že být matkou znamená porodit dítě, čímž se tvoří distinkce mezi vlastními, tj. biologickými matkami a nevlastními, tj. adoptivními matkami. S touto tezí by jistě nesouhlasila Sara Ruddick, která sice chápe „mateřské“ a „ženské“ jako od sebe neoddělitelné, ale zároveň mateřství chápe spíše ve smyslu „mateřské práce/praxe“ (Ruddick in Kiczková, 2006: 419). „Mateřská praxe začíná reakcí na reálně existující dítě v určitém sociálním prostředí“ (Ruddick in Kiczková, 2006: 420). Kiczková (2006: 420) zároveň shrnuje myšlenku Ruddick – pro Ruddick je matkou osoba, která reaguje na tři základní potřeby dítěte: ochranu, rozvoj a sociální přijetí. Být matkou podle Ruddick tedy znamená, že určitá osoba přebírá zodpovědnost za starost o dítě a práce spojená s touto péčí o dítě se stává podstatnou součástí jeho/jejího života (Ruddick in Kiczková, 2006: 420). Jeho a jejího, protože je u Ruddick důležité si všimnout, že vždy hovoří o osobě, nikoliv o ženě, to znamená, že za matku může být označen i muž. Podle Ruddick je mateřství i otcovství konstrukt – nejen z důvodu, že v průběhu historie prošlo mateřství i otcovství mnoha změnami, ale také proto, že „být matkou“ je status, který si každý může zvolit (přijetím odpovědnosti za starost, ochranu, rozvoj dítěte) (Ruddick in Kiczková, 2006: 422). Zajímavá je myšlenka Ruddick, že všechny matky můžeme v podstatě považovat za „adoptivní matky“, protože ve slovesu adoptovat se skrývají všechny požadavky pro „mateřskou práci“ – „adoptovat znamená převzít povinnost určité dítě ochraňovat, živit ho a vychovávat“ (Ruddick in Kiczková, 2006: 423). Ruddick tedy překračuje hranici od biologické k sociální matce (Kiczková, 2006: 425).

Koncept sociálního mateřství se objevuje v románu *K moři* (2007), kdy Klára, přítelkyně Petra (ten je spojující postavou životních osudů hrdinek románu), adoptuje dceru Adélu své sestry Karolíny, protože Karolína zemře při autonehodě. Klára není tedy biologickou matkou Adély, nicméně v konceptu sociálního mateřství to nehraje důležitou roli, důležité je, že se sama rozhodla pro „mateřskou práci/praxi“ a toto rozhodnutí z ní činí matku [v duchu teorie Sary Ruddick (1995)]. Petra lze ze začátku, po přijetí Adély do pěstounské péče, také označit za matku, protože se o Adélu také stará a vychovává ji, tudíž vykonává „mateřskou práci“. „Zrzavé uřvané děcko, už ne tak pěkné jako po narození, je teď jejich. Je jí rok a půl, ťapká a snaží se mluvit. (...) Petr k ní poctivě v noci vstává,(...) a všemožně se o ni stará. Má ji rád. S Klárou spolu bydlí dva roky. A teď tedy mají dítě“ (Soukupová, 2007: 53). Role pečujícího otce – „role matky“ - ale Petrovi nevydrží dlouho, více mu vyhovuje chodit do práce, což je v souladu s tradičním pojetím rolí, takže není ohrožena jeho maskulinita. Petr se přesouvá do role „otce v zastoupení“ podle Dudové (2007: 152) a zastupuje ho Klára.

Tématem mateřství se zabývaly i radikální feministky druhé vlny (od 60. let). Možný důvod zájmu radikálních feministek o toto téma je stále přetrvávající model ženy s jediným životním cílem – stát se matkou. Mateřství se pak postupně vyskytuje ve feministických teoretických koncepcích feminismu druhé vlny (Szapuová, 2006: 346). Pohledy na mateřství a reprodukci se lišily – radikálně kulturní feministky zastávaly jiný názor než radikálně libertariánské feministky (Tong, 1998: 71). Radikálně kulturní feministky zastávaly/zastávají názor, že pro ženu je nejlepší a v jejím vlastním zájmu pokud „plodí přirozeně“ (Tong, 1998: 71). Právě ve schopnosti plodit nový život spočívá podle radikálně kulturních feministek jejich síla (Tong, 1998: 71). Vzít ženě schopnost plodit by znamenalo vzít jí něco

velice cenného, zanechat ji s prázdnýma rukama, neschopnou bránit se mužské síle (Tong, 1998: 71-72). Podle radikálně libertariánských feministek mateřství ženy svazuje a omezuje jejich svobodu – zároveň jsou přesvědčeny, že čím méně žen bude zapojeno do procesu reprodukce, tím více času a energie mohou věnovat produktivním procesům společnosti (Tong, 1998: 71).

Jako nejdůležitější teoretickou linii pro koncept mateřství vidím pohled na mateřství Sary Ruddick, který prezentuje ve své knize *Maternal Thinking* (1995). Ruddick (1995: xi) nechápe matku jako někoho, kdo je s dítětem nutně spjat biologicky, ale jako někoho, kdo v podstatě souhlasil s tím, že se o dítě bude starat, chránit ho, vychovávat. Ruddick tedy vidí mateřství jako spíše vykonávání určitého druhu práce (1995: xi). Matka podle Ruddick (1995: xi) vidí dítě jako někoho, kdo přímo vyžaduje ochranu a výchovu. Tato koncepce mateřství jako určitého vztahu, který je založen na péči a výchově dítěte, vlastně „podkopává“ představu, že matky jsou ty, které „přirozeně“ své děti milují – reakce matky na dítě není rozhodně předem určená (Ruddick, 1995: xi). Emoce matky se mohou lišit v průběhu dne, v závislosti na chování dítěte/děti, místě, služeb, které jsou jí k dispozici a celé plejády přání a frustrací (Ruddick, 1995: xi). Mateřská láska jako taková je „směsí“ mnoha pocitů, mezi něž patří pohlouznění, radost, hrdost, stud, vina, zlost atd. (Ruddick, 1995: xi). Podobně smýšlí i Badinter (1998: 12), která tvrdí, že mateřská láska, stejně jako kterýkoliv jiný lidský cit, je nedokonalá a nejistá. Badinter (1998: 9) připomíná, že tak dlouho panovalo přesvědčení, že mateřská láska je určitým druhem instinktu, až jsme byli ochotní uvěřit, že je součástí ženské povahy bez ohledu na dobu a prostředí, ve kterém se žena nachází. Pokud by mateřské chování mělo čistě instinktivní základ, „toužily by všechny ženy dítě mít, „věděly“ by dokonce, kdy je „vhodné“ ho „z biologického hlediska“ mít („slyšely“ by tikot svých

„biologických hodin“), jak dítě porodit i jak se k němu mají coby matky chovat“ (Maříková, 2004: 41). Jak říká Badinter (1998: 12), tak mateřská láska je lidský cit, který je nejistý, křehký a nedokonalý. Mateřská láska se projevuje velmi rozdílně, někdy silněji, někdy slaběji, někdy vůbec, každopádně i přes všechny všeobecně panující názory není hluboko vepsaná v ženách (Badinter, 1998: 12). Mateřství stejně jako otcovství je převážně sociální konstrukcí, protože ospravedlňuje určité vzorce chování muže (coby otce) s ženy (coby matky) v konkrétní kultuře (Maříková, 2004: 41). To, jak se matky a otcové chovají, se vyvíjí v průběhu historie, z čehož vyplývá, že obsah mateřského a otcovského chování není jednou pro vždy daný a zcela neměnný (Maříková, 2004).

Ruddick (1995: xii) upozorňuje na skutečnost, že „mateřská práce“ nemusí být výhradně záležitostí žen. Každý, kdo se zavazuje, že se bude o dítě/děti starat, vychovávat je a chránit, se dá označit za matku bez ohledu na biologické pohlaví, tedy i muž (1995: xii). Není jediný důvod, abychom si mysleli, že jedno pohlaví je schopnější pro vykonávání „mateřské práce“ – tu může vykonávat každý zodpovědný jedinec (Ruddick, 1995: 41). Pokud bychom se na „mateřskou práci“ dívali jako na práci oproštěnou od genderu, tak porod a mateřství by se hned jevíli jako dvě odlišné záležitosti (1995: xii). Matka, která fyzicky porodí dítě, není automaticky kvalifikovanější matkou pro následné roky „mateřské práce“ – z toho vyplývá, že matky, které své dítě adoptovaly, jsou stejně kvalifikované pro „mateřskou“ práci jako matky, které své dítě porodily (1995: xii). Samozřejmě každé mateřství je závislé na konkrétním druhu „ženské práce“ – být těhotná je záležitostí žen, jejichž těla se stávají „půdou pro vznik nového života“ (Ruddick, 1995: xiii). Ruddick (1995: xiii) vidí porod a mateřství jako dvě odlišné aktivity - žádný jedinec nemusí participovat v obou aktivitách aby vykonával jednu z nich dobře. Muži se

mohou, a často také tak konají, zapojit do „mateřské práce“ – Ruddick (1995: xiii-xiv) stále nevidí důvod, proč by rozdíl mezi ženským a mužským vykonáváním „mateřské práce“ měly být větší než rozdíl mezi ženami různého etnického, třídního a kulturního zázemí vykonávajícími „mateřskou práci“ (1995: xiv).

Knihy Sary Ruddick nese název *Maternal Thinking* (1995), protože Ruddick zastává názor, že matky nejsou někým, kdo jen automaticky vykonává „mateřskou práci“, ale musejí u všeho, co dělají, hlavně myslet. Což může znít velice zvláště, protože „mateřská práce“ jako taková přeci předpokládá, že osoba, která ji bude vykonávat, přemýšlí o strategiích ochrany a výchovy dítěte (Ruddick, 1995: 24). O „mateřském myšlení“ (které opět není ani v nejmenším vázáno na biologické pohlaví) hovoří Ruddick (1995: 24) jako o disciplíně, která zakládá kriteria určující úspěch a neúspěch, nastavuje priority a identifikuje přednosti, která disciplína vyžaduje. Většinou také převažuje názor, že matky jsou mírumilovné, nekonfliktní, milující, pečující apod. – Ruddick (1995: 25) ale netvrdí, že jsou „lepšími“ lidmi než ostatní, dokážou jen s přesností identifikovat činnosti příslušné jejich práci.

Ruddick (1995: 52) říká, že matkami se ženy a muži nerodí, ale stávají se jimi v závislosti na historických a sociálních okolnostech. Tato teze koreluje s tvrzením Badinter (1998: 275), že mateřský instinkt je jen mýtus a že se nejedná o nic vrozeného. Podle Badinter (1998: 11) nemá mateřské chování nic společného s instinktem. Svě tvrzení dokládá Badinter (1998) na základě historiografických poznatků, které se týkaly, pokud se to tak dá nazvat, dějin mateřské lásky. Badinter (1998) zjistila, že není pravdou, že by se ve všech historických epochách a ve všech společnostech univerzálně objevoval koncept mateřského instinktu. Naopak, chování matek a vztah matky k dítěti se velice proměňoval – proto mateřský instinkt jakožto instinkt příslušící každé ženě je mýtus. Přesto mýtus mateřského instinktu má, i

v naší společnosti, své místo, protože vytváří tlak na ženy – vede ženy k tomu, že chápou mateřství a s ním spojené schopnosti jako „přirozené“, vrozené.

Žena často stojí před alternativami – jedna z nich představuje vzdání se „mužsky definované“ profesní kariéry a věnování se rodině, druhá představuje rezignaci na mateřství a věnovat se vlastní kariéře a třetí znamená balancovat na hraně obou rolí, tzn. odkládání rodiny do pozdějšího věku, minimalizovat počet dětí, snažit se průběžně vykonat alespoň základní úkoly spojené s rolí matky a partnerky a souběžně docílit průměrné pozice v zaměstnání (Vodáková, 2003: 274). Nejčastější bývá třetí alternativa, u které ale bývá výsledkem nespokojenost, únava nebo zanedbání jedné z rolí (Vodáková, 2003: 274). Skloubit dohromady práci a starost o syna Olivera se snaží Olina v románu *Pod sněhem* (2015). Olina je případ, kdy výsledkem její snahy je neskonalá únava, například ve chvíli, kdy svolí se snídání v kavárně (tuto situace ještě dále rozebírám níže v podkapitole *Kde končí hranice „správné matky“ a končí hranice té „špatné“?*). „Tak mami! přiběhne Oliver, triko má obráceně a ponožky patami nahoru, ale je oblečený a tváří se napruženě, Olga hned vylézá z peřiny, co na tom, že včera pracovala do jedné a těšila se, jak si pospí, jediný den v tomhle týdnu (...)“ (Soukupová, 2015: 17). Olina chce vše zvládat, ale platí za to právě únavou. Její sestra Kristýna má pocit, že se Olina v situaci, kdy chce vše na sto procent zvládat, našla. „(...) ségra byla vždycky trochu stará a teď v té situaci, do které se dostala, se v tom jenom našla, seriózní právnička sama s dítětem, všechno musí zvládat, dítě musí mít vymydlený (...)“ (Soukupová, 2015: 55). Olina se v každé chvíli, kterou má volnou, snaží pracovat, i když je s Oliverem, což souvisí s tvrzením, že „význam zaměstnání pro finanční zabezpečení domácností matek samoživitelek se často promítá do jejich odpovědného přístupu“ (Hasmanová

Marhánková, 2011: 7). Olina se tedy snaží vykonávat svou práci zodpovědně, aby finančně zajistila sebe a Olivera a stala se nezávislou.

V naší společnosti stále přetrvává silný kult vztahu matky a dítěte (velký podíl na tom mají média) (Oakley, 2000: 146). „Matka představuje základní jistotu dítěte, je zárukou jeho psychického zdraví a sociálního působení“ (Oakley, 2000: 146). Oakley (2000) si stojí tedy proti tvrzení Ruddick (1995), protože Ruddick nechápe matku výlučně jako ženu, kdežto Oakley (2000) hovořící o matce má v tomto pojmu naopak výhradně ženu. Můj názor je v souladu s Ruddick (1995), že každou osobu, která se dobrovolně rozhodla pečovat o dítě, ochraňovat ho a připravovat ho na sociální integraci, lze označit za matku.

Maříková (2003: 108) hovoří o třech modelech péče o dítě. První model péče o dítě (převažující v české společnosti), který nazývá jako tradiční, by se dal charakterizovat jako „vše je na ženě“ – žena tráví s dětmi nejvíce času, zajišťuje každodenní péči o ně, učí se s nimi a vymýšlí jim náplň jejich volného času (Maříková, 2003: 108). V druhém modelu, který se dá označit jako smíšený, již muž na péči o děti jistým způsobem participuje (Maříková, 2003: 108). Když je otec doma, věnuje je jim maximální množství času – s dětmi si hraje, učí se s nimi, vymýšlí výlety apod. (Maříková, 2003: 108). Poslední model, který můžeme označit za partnerský, je postaven na rovnocenném podílu na péči o dítě, kdy se každý rodič věnuje dítěti podle svých možností a časových dispozic (Maříková, 2003: 108). „Současná generace otců se svým dětem věnuje minimálně stejně, obvykle však více, než se jim věnovala generace jejich otců, což jinými slovy znamená, že participace mužů při výchově dětí spíše vzrůstá, než že stagnuje“ (Maříková, 2003: 108). Tato teze Maříkové (2003) se nedá uplatnit ani jednoho otce ze všech tří zkoumaných románů (*K moři, Zmizet, Pod sněhem*). Všichni otcové spíše inklinují ke konceptu

otce nepřítomného, pouze ve výjimečných chvílích a případech k otcům aktivním (například otec Martina a Kuby v románu *Zmizet*).

Je třeba také zmínit, že ve většině feministických koncepcí se mateřství neupírá význam a důležitost, jádrem těchto koncepcí je zpochybnění chápání mateřství jako jediného akceptovatelného životního osudu žen (Kiczková, Szapuová, 2011: 212). Pokud se mateřství chápe jako jediná životní hodnota žen, odebrává to ženám možnost seberealizace a seberozvíjení (Kiczková, Szapuová, 2011: 212). Problém podle Oakley (2000: 105) tkví v tom, že mateřství je přiřknut status neplacené a tradičně ženské aktivity.

V současné společnosti jsou s mateřstvím spojeny stereotypní představy utvářející obraz „správné matky“. Tento obraz hraje důležitou roli hlavně v románu *Pod sněhem* (2015), protože tento obraz hlavní hrdinky románu velice svazuje. „Správná matka“ má podle těchto stereotypních představ své dítě bezmezně milovat, upřednostnit zájmy dítěte před svými vlastními, obětovat mu veškerý svůj čas, plnit každého jeho přání, ale v souladu s představami o „vychovaném dítěti“. Je to hlavně společnost, která „diktuje podmínky“, podle kterých může být žena-matka označena za tu „správnou“. „Správná matka“ také své dítě „správně“ vychovává, přesně podle představ, které ji klade společnost, i to, kde a za čí přítomnosti žena dítě porodí, formuje společnost. Proto ženy-budoucí matky musí často čelit mnoha otázkám a negativním reakcím svého okolí, pokud se rozhodnou porodit doma. Jak říkají Johnston a Swanson (2003: 22), kultura „správné matky“ odměňuje a ty špatné trestá. Johnston a Swanson (2003: 22) také upozorňují na množství žen, které z „klubu správných matek“ vypadávají, přičemž často do toho „klubu“ nepatří ani matky samoživitelky. Johnston a Swanson (2003: 23) také ukazují na korelaci, díky

keré se matka označí za „špatnou“ či „správnou“. „Správná matka je šťastná, „špatná“ matka je nešťastná (Johnston, Swanson, 2003: 23).

2.4. Ať hodí kamenem, kdo je bez viny

Jak bylo naznačeno výše, mýtus mateřského instinktu dává ženám pocit viny za to, že se žena plně nevěnuje svému dítěti, měla by dělat více pro jeho šťastnou budoucnost apod. (Badinter, 2005: 67). Zaměstnaná matka každý den prožívá muka volby a ptá se sama sebe – co je nejnáléhavější a od čeho musím upustit? (Benard, Schlaffer, 1997: 47). I ženy, kterým jejich příbuzenstvo a partner pomáhají, mají pocit, že nedělají dostatek pro své dítě (Benard, Schlaffer, 1997: 47). Podle Badinter (2005: 67) zhoubnost mýtu mateřského instinktu tkví v tom, že „podle teorie mateřského instinktu je jedinec matka schopná starat se o kojence a dítě, protože je k tomu biologicky předurčená. Dvojice tvořená matkou a dítětem má být ideální jednotkou, kterou nikdo nemůže a nesmí narušit“. Otázkou tedy zůstává, kde je místo pro otce? Tato teorie legitimizuje vyloučení otce z péče o dítě (Badinter, 2005: 67). Ve své podstatě jen jedna kategorie lidských bytostí je brána za zcela neschopnou primárního mateřského citu – tou kategorií jsou muži, především otcové (Badinter, 2005: 68). Vždy se věřilo, že všechny matky jsou obdařeny mateřským instinktem a že tento instinkt umí i odstupňovat, což znamená, že v každé fázi vývoje dají dítěti potřebné množství lásky (Badinter, 2005: 68). Podle Badinter (2005: 68) je však mateřská láska „neskonale složitá a nedokonalá“. Badinter (2005: 68) také říká, že mateřská láska není instinktivní, ale podmíněna mnoha faktory. Mateřská láska je „závislá nejen na osobní historii každé ženy (matka může být z generace na generaci špatná nebo průměrná), na vhodné chvíli těhotenství, na touze po dítěti, na jejím

vztahu s otcem, ale i na řadě faktorů společenských, kulturních, profesních apod.“ (Badinter, 2005: 69).

Benard a Schlaffer (1997: 87) tvrdí, že vina leží vždy na matkách – „své dítě příliš nebo zase málo ochraňovaly, byly příliš sobecké nebo příliš obětavé, příliš tradiční nebo příliš pokrokové, příliš domácké nebo příliš emancipované...“. Petr je v románu *K moři* (2007) rozhořčen, když slyší svou dceru Báru mluvit sprostě a reaguje tak, že vinu za tuto „špatnou výchovu“ svaluje na Magdu. „Proč mluví takhle? To má po Magdě“ (Soukupová, 2007: 92). Typickým příkladem jsou názory na matky, které se o děti starají samy (Benard, Schlaffer, 1997: 87). Vina se svaluje i na svobodné matky, které svou roli velice dobře zvládají – středem diskuse o tom, proč je otec v této „neúplné rodině“ nepřítomen, není otec sám jako takový, nekladou se otázky proč je nepřítomen a proč se o své dítě nestará, ženě se ale vždy vyčítá to, že nedala svým dětem otce (Benard, Schlaffer, 1997: 87). Obrazy matky se v rámci patriarchální ideologie nachází ve dvou polohách, které můžeme označit za extrémní – na jedné straně stojí obraz matky, která je milující, starostlivá a obětavá, na druhé straně pak obraz matky zlé, odmítající, neochotné a neobětující se v zájmu dítěte (Szapuová, 2006: 347).

2.5. Bezdětnost jako pejorativní termín

Rodičovství je v současné české společnosti považováno za jednu ze základních komponent identity dospělého člověka - znamená tak silnou sociální normu. Rodičovství bývá chápáno jako nezbytná součást lidského života, případně i jako jeho poslání - z daného hlediska je bezdětnost odchylkou od sociální normy

(Hašková, 2009: 109-110). Rodičovství je chápáno jako způsob naplnění života (Knotková – Čapková, Kynčlová in Luvenová 2010: 9).

Právě díky „definici“ rodičovství můžeme zasadit do teoretického rámce bezdětnost – častěji u žen než u mužů bývá bezdětnost „asociována se základním zrazením životního cíle a jediného, tradičně preferovaného a smysluplného naplnění sebe sama a svého života“ (Kynčlová in Luvenová, 2010: 6). I v románu *Pod sněhem* (2015) sestry Olina a Blanka, obě matky (Olina jedno dítě, Blanka tři děti), reagují na svou sestru Kristýnu ve většině případů právě z hlediska její bezdětnosti. Při cestě na oslavu píchnou pneumatiku a při čekání na „záchranu“ v podobě Blančina manžela Libora se Olina s Kristýnou hádají, přičemž tématem je Olinin syn. Kristýna se na něj ohradila, že je drzý, což Olina chápe jako útok na svou vlastní osobu a na způsob výchovy dítěte. Olina reaguje následovně: „Jé, tady promluvila odbornice na děti. Víš co, jdi do hajzlu“ (Soukupová, 2015: 227). Olina možná ve výtkách cítí vinu, která je za nevychované dítě svalována primárně na ženu-matku a nikoliv na muže-otce (Benard, Schlaffer, 1997: 87). Co se týče rodičovství jako normy, tak Olinino rodičovství se dá označit za normu v tom smyslu, že Olina splnila své „poslání“ - porodila syna. Blanka, která je vdaná a má tři děti, zapadá do představy normy mnohem více. Bezdětná Kristýna je neustále terčem otázek, kdy bude mít děti.

Hašková (2006: 12) definuje stav bezdětnosti jako absenci rodičovství. Knotková – Čapková a Kynčlová (in Luvenová 2010: 9) vidí bezdětnost jako upozaděnou a zatracovanou sestru dětnosti. Hranice mezi dětností a bezdětností nebývají zřetelně vymezené a rozhodně není vhodné klást dětnost a bezdětnost do opozice, protože pak dochází k umocnění této duality (Kynčlová in Luvenová, 2010: 6). Okolo termínu bezdětnost se objevuje plno negativních konotací, a pokud

někdo řekne, že je bezdětný/á, ve většině případů to vyvolá vlnu empatie a rad jak dětnosti dosáhnout.

Hašková (2009: 152) poukazuje na negativní „nádech“ pojmu bezdětnost – „termín bezdětnost je vymezen vůči rodičovství/dětnosti negativně a navozuje pocit ztráty, neúplnosti, nenaplnění („bez“)“ (Hašková, 2009: 152). Jazyk hraje důležitou roli, proto v rámci snah o „normalizaci“ bezdětnosti je stále častěji používán termín child-free (od dětí osvobození, volní) (Hašková, 2009: 152).

Bezdětnost lze rozdělit na dobrovolnou bezdětnost a na nedobrovolnou bezdětnost, přičemž je třeba podotknout, že u pojmů dobrovolná a nedobrovolná bezdětnost nelze stanovit přesné definice (Knotková – Čapková, Kynčlová in Luvenová 2010: 10). „Těžkosti“ spojené s vymezením definic dobrovolné a nedobrovolné bezdětnosti souvisejí s tím, že „okolnosti, jež vedou k tomu, že se někdo (ne)stane matkou nebo otcem a (ne)zůstane bezdětnou/bezdětným, mohou být nevyzpytatelné“ (Kynčlová in Luvenová, 2010: 6). Stále se rozvíjející technologie asistované reprodukce nám nabízejí možnost „zbavit“ se statusu bezdětná/bezdětný. Zároveň možnost asistované reprodukce vytváří „tlak na bezdětné páry, aby se asistované reprodukci (i opakovaně) podrobily – teprve po několikerém neúspěchu lze jejich bezdětnost označit za nedobrovolnou“ (Kynčlová in Luvenová, 2010: 7). Nabízí se otázka, kde vymezit hranice dobrovolné/nedobrovolné bezdětnosti a zda takové hranice vůbec vymezit lze. Hranice konečné bezdětnosti ale vymezit můžeme - Hašková (2009: 58) pojem konečná bezdětnost zmiňuje a vysvětluje, že „o konečné bezdětnosti se hovoří zpravidla u bezdětných žen ve věku alespoň 45 nebo 50 let, jelikož porody bezdětných žen ve vyšším věku lze očekávat jen ojediněle“.

Dobrovolná bezdětnost je často chápána jako volba a nedobrovolná bezdětnost jako problém, který zapříčinily nejrůznější bariéry (nejčastěji bariéry

zdravotní, které mohou souviset s odkládáním rodičovství do pozdějšího věku) (Hašková, 2006: 12). Nedobrovolnou bezdětnost často doprovází pocit nedostatečnosti, neschopnosti a nekompletnosti - dobrovolná bezdětnost je často označována za sobeckost a neschopnost dozrát (Knotková – Čapková, Kynčlová in Luvenová 2010: 9). Sobeckost v souvislosti s (dobrovolnou) bezdětností se objevuje i v románu *Pod sněhem* (2015), ve kterém Olina pochybuje o kompetentnosti své sestry ohledně mateřství a výchovy dětí. Kristýna se ohradí na Olinu, že má svého Olivera nevychovaného a že z něj vyroste „spratek“. Olina reaguje následovně: „Kristýno, já chci, ty vole, vidět tebe, jak vychováš své dítě, pokud někdy vůbec budeš nějaký mít, protože takovej sobeček jako ty vůbec nemá představu o tom, jaký to je“ (Soukupová, 2015: 228). Kristýna, která není matkou, možná v očích Oliny ani není plnohodnotnou ženou/sestrou. Jak tvrdí Alice Rossi (in Možný, 2002: 126), „sociální status ženy je historicky těsně svázán s mateřským statutem“. Na to upozorňuje i Hašková (2009: 152), kteří říká, že „spojení žena-matka je popisováno jako mnohem užší než spojení muž-otec, a to skrze biologizující koncepty mateřského instinktu a biologických hodin – může za to biologie, příroda, přirozenost (mužů a žen)“. Zastávám stejný názor jako Fafejta (2004: 30), který upozorňuje na skutečnost, že ze schopnosti děti rodit neplyne pro ženu povinnost je rodit, tato povinnost je součástí sociálních stereotypů. Stejně o mateřství přemýšlí i Szolnokiová (2005: 166), která mateřství nechápe jako povinnost ženy. Rossi (in Možný, 2002: 126) zmiňuje marginalizaci bezdětných žen – celoživotně bezdětná žena „stále naráží na nevyslovenou, ale latentně v jejím okolí trvale přítomnou otázku po povaze svého stavu: nechce, anebo nemůže mít děti? Anebo chce a mohla by, ale nikdo nechce mít dítě s ní?“ Tato otázka se velice úzce týká i Kristýny

v románu *Pod sněhem* (2015), protože je již ve věku, kdy se od ní rodičovství očekává.

Hašková a Zamykalová (2006) upozorňují na jistou hierarchizaci rodičovství. Na „vrcholu pyramidy“ stojí biologické a genetické rodičovství – dítě má s ženou, která ho porodila, a jejím partnerem genetickou vazbu (Hašková, Zamykalová, 2006). Na druhém místě stojí rodičovství realizované pomocí asistované reprodukce, přičemž důležitou roli hraje zážitek těhotenství a porodu (Hašková, Zamykalová, 2006). Na třetím místě je „umístěna“ adopce – chybí jak genetická vazba, tak zážitek těhotenství a porodu (Hašková, Zamykalová, 2006). Za adopcí pak ještě stojí pěstounská péče (Hašková, Zamykalová, 2006). Rodičovství je v románech od Petry Soukupové zastoupeno ve dvou krajních polohách – důležitou roli hraje biologické a genetické rodičovství, pěstounská péče ale má také své místo, a to hlavně v románu *K moři* (2007), ve kterém má Klára spolu s Petrem v pěstounské péči dceru své zemřelé sestry. Samotná hrdinka románu Magda, Petrova první žena, považuje pěstounskou péči jako zvláštní typ rodičovství. Magda se postupně „s Petrem taky začne bavit, asi tak po těch třech letech od rozvodu. Překvapilo ji, jak přišel zvláště k dítěti“ (Soukupová, 2007: 62). Petr tedy s dcerou přijatou do pěstounské péče nemá jediné genetické pouto, o Kláře se dá určitě říci, že má s dcerou své zemřelé sestry takzvaně „stejnou krev“. Nicméně Kláře chybí zážitek z těhotenství a porodu, což z ní ale v souladu s teorií Sary Ruddick (1995) nečiní „méněcennou“ matku.

U muže to, zda má děti či nikoliv, nepředstavuje hodnotící znaménko [rodičovství není s jeho genderovou identitou vlivem stereotypů tak úzce spjato (Fafejta, 2004: 30)] – více je u něj ceněno budování kariéry – „zatímco muž musí mít harmonickou rodinu, aby mohl být považován za úspěšného podle poloviny české

veřejnosti, žena nemůže být za úspěšnou považována bez harmonické rodiny podle celých dvou třetin Čechů a Češek“ (Hašková, 2009: 112). Tento model se objevuje i v románu *K moři* (2007), ve kterém Petr má na prvním místě budování kariéry a Magda zůstává doma s dítětem – k čemuž dochází často v rodinách hlavně z ekonomických důvodů, s čímž úzce souvisí téma nerovného odměňování. Postavení mužů a žen na trhu práce se velice často odvíjí od tradičního pojetí společenských rolí kdy se očekává, že muž bude „živitelem rodiny“ a žena bude pečovat o děti a o domácnost (Machovcová, 2004: 29). I v současné době velká část zaměstnavatelů pohlíží na ženy jako na budoucí matky a zároveň se ženy stále potýkají se stereotypním pohledem na jejich pracovní výkonnost, od čehož se odvíjí i finanční hodnocení žen (Machovcová, 2004: 29-30). Pokud by žena vydělávala za stejnou práci stejné peníze jako muž, její vyjednávací pozice by byla mnohem jednodušší a mohlo by bez problémů docházet k equal parenting (rovné rozdělení v péči o děti), které představila Nancy Chodorow (1979).

I přestože dochází k tomu, že tolerance bezdětnosti v české společnosti narůstá a mladí lidé jsou celkově méně nakloněni pojetí rodičovství jako nezbytné součásti života mužů i žen, volba celoživotní bezdětnosti zůstává pro většinu mladé české populace zcela nepřijatelná, pokud se nejedná o důvody zdravotní, ekonomické nebo církevního celibátu (Hašková, 2009: 117).

2.6. Žena jako primární pečující osoba o děti?

Matka a otec jsou často pojímáni jako dvě rozdílné, navzájem se doplňující osoby – „otec má plnit roli instrumentální (živitel, ochránce) a symbolickou (nositel původu, authority), ženě je komplementárně vymezena role expresivní, citová“

(Maříková, 2004: 45). Stejně tak jsou pojímáni Petr a Magda v románu *K moři* (2007).

Petr je kvůli kariéře ochoten celý pracovní týden trávit mimo domov a přijíždět jen na víkendy. „Petr dostane možnost práce v Brně. Víc peněz, ví Magda. (...) Odjíždí v pondělí ráno a vrací se v pátek večer. Hádají se, protože Barborka získává podle Petra zlozvyky, a Magda se zlobí, protože Petr se vrátí na dva dny, a hned je nejchytřejší“ (Soukupová, 2007: 23). Budováním kariéry a trávením celého týdne mimo domov Petra „neshazuje“ z postu živitele rodiny, právě naopak. Jeho podíl na výchově a péči o dítě se ale výrazně snížil. Maříková (2003: 108) říká, že v současné době participace mužů na výchově spíše narůstá, než že by stagnovala – v případě Petra ale jednoznačně stagnuje. Petrova stagnace ve výchově má důsledky hlavně pro Magdu, která je za vše, co se týče dětí, plně zodpovědná. I za výchovu, kterou se Petr po návratu domů dovoluje kritizovat. Petr s Magdou a jejich dcerou Bárou představují „tradiční“ typ rodiny, kdy muž-otec rodinu finančně zajišťuje a žena-matka se stará o děti a vychovává je – žena-matka je „zakomponována v soukromé instituci rodiny“ (Maříková, 1999: 14) . Výchova dítěte jako společný cíl obou partnerů se v případě Petra a Magdy vytrácí.

Ann Oakley (2000: 103) se ptá, proč je žena primárně spojována s péčí a výchovou dítěte? Vždyť přece rodičovství zahrnuje jak mateřství, tak otcovství.

Rodičovství je mnohem více spjato s identitou ženy než muže, rodičovství i bezdětnost se více „projeví“ na těle ženy než muže a mateřství hraje zásadnější roli v rámci sociální interakce mezi ženami než otcovství v rámci sociální interakce mezi muži (Hašková, 2009: 131). Chodorow (1979: 3) upozorňuje na skutečnost, že pokud dojde k situaci, kdy biologická matka není schopna se o své dítě postarat, nastupuje na její místo zpravidla jiná žena a nikoliv muž. Taková situace se vyskytuje i

v románu *K moři* (2007), kdy večer před odjezdem k moři prosí Magda dceru Báru, aby se Bára u moře o svou sestru Jitku postarala. Magda říká: „Musíš dát pozor na Jitušku“ a Bára jí odpovídá: „Přece není malá.“ (Soukupová, 2007: 75). Po tom, co ale Magda trvá na svém, Bára s přebráním zodpovědnosti za svou sestru souhlasí. „Dobře, to je jasný, dám na ni pozor“ (Soukupová, 2007: 75). Zodpovědnost tedy Magda klade na svou starší dceru, nikoliv na otce Jitušky, Petra. Petr na dovolené u moře také očekává od Adély (dcera, kterou „získal“ prostřednictvím pěstounské péče), že se bude starat o Johanku, její mladší sestru a Petrovu geneticky spřízněnou dceru. Petr se zlobí, že se na dovolené Adéla s Johankou (Jojo) neustále hádají a v knize je to popsáno ze dvou stran, z pohledu Petra a z pohledu Adély. „Petra už to nebaví, to jejich věčný hádání se, nechápe, proč se Adéla nechová trochu dospěleji, proč místo aby Johanku provokovala a trápila, proč se o ni nestará. No vida, teď sedí Jojo na slunci a nemá klobouček a Adéla si ji ani nevšimne“ (Soukupová, 2007: 106). Adéla už má ale plné zuby starání se o svou sestru a je na „Petra našťvaná, protože všechno je vždycky její vina, Jojo může všechno, ale já jsem starší, tak smůla, ještě ji musím hlídat, a ona na mě pořád žaluje a pak se směje, kašlu na to, nebudu jí pořád dělat chůvu, teď třeba nemá klobouk, i když sme jí to říkali milionkrát, tak ať si klidně má úžeh...“ (Soukupová, 2007: 106). V této části se již doslovně objevuje vina a termín „dělat někomu chůvu“. Petr očekává [a toto jeho očekávání legitimují genderové stereotypy ve společnosti, které uvádí i Fafejta (2004: 30), kdy péče je chápána jako součást ženského genderu], že pokud Klára jako matka Adély a Johanky chybí, převezme tuto roli starší Adéla, která tento tlak cítí a pak a je to ona, kdo cítí vinu za nějaké nedostatky v Johančině chování. Petr se sice na dovolené jeví jako otec, který se blíží k moderní normě otcovství podle Dudové (2007: 152), nicméně k označení Petra jako moderního otce (pouze v rámci

dovolené) mu stále chybí několik kroků. Splňuje aspekty fyzické blízkosti, osobní přítomnosti, ovšem s péčí jako takovou má problém. Péči nedokáže v celé šíři vykonávat a činnosti s ní spojené vkládá na bedra Adéle.

Chodorow (1979: 7) pracuje s termínem „mothering“, který by se dal přeložit jako mateřská péče. Chodorow (1979: 7) charakterizuje mateřskou péči jako centrální a určující rys sociální organizace genderu a má podíl v konstrukci a reprodukci mužské dominance. Chodorow (1979: 7) se, jak už z názvu její knihy vyplývá (*The Reproduction of Mothering*, 1979), zabývá tím, jak se mateřská péče rozšiřuje mezi ženami. Jako důležitý vidí vztah mezi matkou a dcerou, kdy matka v podstatě „produkuje“ dceru s mateřskými schopnostmi a s touhou po tom, že se jednoho dne stane matkou (Chodorow: 7). K tomu přispívá i obraz „správné matky“, která zcela ztotožní vlastní zájem s dobrem pro dítě (Barša, 2002: 131). Představa „správné matky“ obětující v podstatě vše pro své dítě „vstřebává holčička svou identifikací s matkou, čímž dochází k „reprodukcí mateřství“ – tj. k reprodukci ženy v podobě sebeobětující se matky rezignující na svou vlastní autonomii a subjektivitu“ (Barša, 2002: 131). Tomuto modelu odpovídá Blanka v románu *Pod sněhem* (2015), která veškerý svůj čas i aktivity podřizuje svým dětem. Jak říká Szolnokiová (2005: 163), právě mýtus o absolutně sebeobětavé a nekonečně milující matce je velice nebezpečný, protože ženy/matky nemohou v souladu s touto představou fungovat a následuje pak frustrace, nespokojenost, únava a zklamání. Požadavky kladené na matku jsou nesplnitelné, nikdo nemá dost energie a trpělivosti, aby plnil „mateřské povinnosti“ v souladu s očekáváními společnosti (věnovat sto procent svého času dítěti, být s ním doma, nechodit do práce, upřednostnit své zájmy zájmům dítěte) (Szolnokiová, 2005: 166). I ženy/matky jsou jen lidi toužící po osobním rozvoji (Szolnokiová, 2005: 163).

Pojem „mateřské povinnosti“ je také velice zajímavý, ztrácí se v něm uvolněnost, radost a potěšení ze vzájemné interakce mezi rodičem a dítětem, mateřství není povinnost (Szolnokiová, 2005: 166). Nabízí se otázka, zda s termínem „mothering“ můžeme operovat i v souvislosti s muži? Chodorow (1979: 11) říká, že můžeme hovořit o muži, který pečuje o dítě („mothering“ a child), jen pokud on sám je pro dítě primární pečující osobou. Být matkou není jen o pečování o dítě, být matkou znamená být osobou, která dítě socializuje a vychovává (Chodorow, 1979: 11). Podobně smýšlí i Ruddick (1995: xi) – Ruddick považuje za matku takovou osobu, která se sama rozhodla o dítě pečovat, vychovává ho a socializuje (příčemž tyto tři aspekty nejsou v žádné hierarchické pozici).

Chodorow (1979) ve své knize *The Reproduction of Mothering* uvádí, že jedineč *equal parenting* (což bych přeložila jako „rovné rozdělení péče o děti“) představuje možnost, jak se dostat se začarovaného kruhu tradičního, patriarchálního mateřství. „Podíl otce na péči o dítě by měl matce umožnit spojit její mateřství s rozvojem její individuality“ (Chodorow in Barša, 2002: 133). Tím, že by otcové byli doma více přítomni, by chlapci měli více času i příležitostí na identifikace s „maskulinním členem domácnost“ (Chodorow in Barša, 2002: 133).

Stejně tak Oakley (2000: 105) nevidí předání výchovy a veškeré péče o děti ženám jako nejlepší ani nepřírozenější způsob, „natož abychom o něm uvažovali jako o pravidle, které platí všeobecně s výjimkou několika malých a nepodstatných kultur“. Čas, který otec tráví v práci, je jím samým často nepřímým vnímán jako čas rodičovský (Dudová, 2007a: 143). Stejně je to i na dovolené v románu *K moři*, kde Petr i přesto, že má volno a nese zodpovědnost za všechny své dcery (Báru, Adélu, Jitku a Johanku), pracuje a zodpovědnost přenáší na nejstarší dceru (viz výše přenášení zodpovědnosti za děti v drtivé většině případů na jinou ženu, pokud není

matka „k dispozici“). „Na oběd jdou do apartmá a dají si párky, co přivezli. Pak si Petr rozbalí počítač a že by chvíli pracoval, ostatně teď je stejně slunce moc agresivní, ale Johanka je otrávená a Adéla chce taky k moři, Báře je to fuk, tak jdou spolu ony tři, Petr s Jítou zůstanou doma“ (Soukupová, 2007: 99). Otec totiž tráví tolik času v práci „ne proto, že by se nechtěl věnovat svým dětem, ale právě proto, že je přesvědčen, že jim tímto způsobem nejvíce prospívá, jelikož je dokáže lépe materiálně zajistit“ (Dudová, 2007a: 143). Otcové mají lepší pozici než matky, protože otec, „který se skutečně snaží podílet se na péči o děti, nezahanbuje skutečný nebo údajný neúspěch, protože si tím zachovává prestiž svého mužství, které je v naší kultuře chápáno právě neschopností starat se citlivě a neúnavně o malé děti“ (Oakley, 2000: 156-157).

Lupton a Barclay (1997: 18) nabízí jednu z perspektiv jak na otcovství nahlížet – tato perspektiva chápe otcovství jako součást projektu formování života jako „něčeho“ racionálního, autonomního, zároveň otcovství předává muži zodpovědnost za hledání cesty k maximalizaci jeho potenciálu. Otcovství bývá zobrazováno a popisováno jako velká příležitost pro moderní muže, aby vyjádřili své pečující vlohy tak, jak to od svých vlastních otců neznají (Lupton, Barclay, 1997: 1). Zároveň je otcovství zobrazováno jako možnost dosáhnoutí pro muže stejné role v rodičovství jako mají jejich partnerky – což má velice blízkou souvislost s fenoménem „nových“ otců, který mění životy rodin a podrývá tradiční pojetí maskulinity (Lupton, Barclay, 1997: 1). Fenomén „nového“ otce je jedním z dominantních představ rozšiřujících se v souvislosti s tím, jak se od mužů očekává, že se budou prezentovat (Lupton, Barclay, 1997: 1-2). U mužů se stále předpokládá, že se budou plně podílet na ekonomické sféře jako živitelé rodin a zároveň jsou podporováni v konstrukci svých identit jako maskulinních subjektů skrze „pracovní“

roli (Lupton, Barclay, 1997: 2). Lupton a Barclay (1997: 15-16) přijímají tvrzení, že otcovství neexistuje odděleně od sociálních a kulturních procesů – otcovství existuje právě skrze tyto procesy.

Na základě výzkumu, který provedly Lupton a Barclay (1997: 142), muži nahlíží na děti jako na „posvátné“ a „plánované objekty“ vyžadující velkou časovou investici a zároveň muži dítě pokládají za příležitost naplnit jejich nerealizované sny a „vytvořit“ lepší verzi jich samých (Lupton, Barclay, 1997: 142).

Z hlediska otcovské role rozlišuje Dudová (2007a: 152) dvě základní normy – tradiční norma otcovství a moderní norma otcovství (od 60. let 20. století). Tradiční norma otcovství úzce souvisí „s pracovní sférou a s profesionálním rozměrem otcovské identity. Moderní norma otcovství určitým způsobem přibližuje otcovství k mateřství: obsahuje nutnost fyzické blízkosti a péče, důvěrného citového vztahu a osobní přítomnosti“ (Dudová, 2007a: 152). Tradiční otec se dá také označit jako „otec v zastoupení“ (jeho rodičovství ve významné míře zprostředkovává matka), naopak u moderního otce se očekává vytvoření přímého, nezprostředkovaného a individualizovaného vztahu s dítětem (Dudová, 2007a: 152).

Proměny rodičovství nebo hledání rovnováhy mezi prací, rodinou a osobním životem jsou témata, která se v českém prostředí objevují v souvislosti s obratem k aktivnímu otcovství, nebo můžeme také říci - pečovatelskému otcovství (Šmídová, 2008: 8). Tito otcové mají vlastnosti, které jsou v naší kultuře jinak přiřčeny matkám, proto se pro ně někdy užívá pojem Matkové (Sedláček, Plesková, 2008: 52). V konceptu pečovatelského otcovství je sdílení rolí samozřejmostí a představuje další krok ve změně podob rodinných vztahů (Šmídová, 2008: 8). Souvisí tedy s představou Nancy Chodorow o *equal parenting*.

Marsiglio (1998: 4-5) hovoří o mužích jako o prokreativních bytostech (*procreative man*). Zkušenosti mužů jako prokreativních bytostí se měnily v průběhu historie ruku v ruce s kulturním, sociálním a vědeckým vývojem (Marsiglio, 1998: 4). Otcovská identita je podle Marsiglia (1998: 6) jedním z nejzákladnějších a nejvýznamnějších obrazů muže, který má sám o sobě v rámci konceptu plodnosti. Přestože je spousta cest jak ustanovit otcovství, otcovská identita ve své „nejsurovější“ formě reprezentuje mužské vidění sebe sama jako něčího otce (Marsiglio, 1998: 6). Uvědomění si otcovské identity nezaručuje to, že muž se bude chovat zodpovědně a v souladu s očekáváními, která jsou na něj kladena v souvislosti s otcovskou rolí (Marsiglio, 1998: 6). Tato teze platí na Karla v románu *Zmizet* (2011). Karel si sice po tom, co měl nehodu na motorce, uvědomil svou otcovskou identitu, nezačal se ale ani poté chovat zodpovědně. Nedokázal se o Vojtu postarat, nechával ho doma sám, nevěděl, jak s ním komunikovat.

Marsiglio (1998: 7) upozorňuje na měnící se obraz muže-otce a na přeměnu představ o otcovství. Marsiglio (1998: 7) říká, že představy o otci do sebe v průběhu času nakumulovaly také roli otce v prenatálním období dítěte a zároveň je dobře pozorovatelný rostoucí zájem otců o potřeby a přání své těhotné partnerky (také jsou otcové více znalí ohledně průběhu těhotenství).

2.7. Vypravěč/ka vs. čtenář/ka, čtení „jako žena“, vzdorné čtení

K analýze románů přistupuji z hlediska konstruktivistického paradigmatu s genderem jako hlavním analytickým nástrojem.

Literární díla nám mohou dle Pam Morris (2000) vytvářet obraz již existující skutečnosti, život, který žijeme a který bereme jako něco předem daného,

je ale literatuře vždy nadřazen. Jazyk je „hlavním nástrojem, jehož prostřednictvím jsou kulturní hodnoty soustavně pěstovány a předávány z generace na generaci“ (Morris, 2000: 18). Eagleton (2010) vidí jazyk jako rozpínající se, nekonečnou síť, v níž probíhá permanentní přeskupování a cirkulace jednotlivých prvků.

Při analýze je nutné si uvědomit, že autorka není zároveň vypravěčem/vypravěčkou děje. Autorka ve chvíli, kdy její kniha/knihy vyšla/y, se v duchu stati od Rolanda Barthes *Smrt autora* (1968) stává osobou takzvaně na druhé koleji, „mrtvou“. Jazyk je tím, co promlouvá v literatuře, nikoliv autor sám (Barthes in Eagleton, 2010). Kypící mnohost textu je zaměřena nikoliv na autora, ale na čtenáře (Barthes in Eagleton, 2010). Hlavní roli tedy přebírá čtenář, protože jak říká Barthes (1968: 77), „text je utvořen z mnohých psaní, která pocházejí z různých kultur a která vzájemně vstupují do dialogu, parodie a rozepře; ale je zde přítomno místo, kde se tato mnohost shromažďuje, a tímto místem není autor, jak se až do dneška tvrdilo, ale čtenář“. Právě čtenář/ka je někým, kdo drží pohromadě všechny stopy, z nichž je text utvořen (Barthes, 1968).

Podobně smýšlí i Michael Foucault (1994: 54) - v románu, „který je vyprávěním jistého vypravěče, zájmeno první osoby, přítomný čas či znaky lokalizace nikdy přesně neodkazují ke spisovateli, ani k okamžiku, kdy píše, ani k samotnému gestu jeho písma, nýbrž k jakémusi alter ego, jehož odstup od spisovatele může být více nebo méně velký a může se měnit dokonce v průběhu díla“. Podle Foucaulta (1994) by bylo stejně tak nesprávné hledat autora na straně skutečného spisovatele, jako na straně fiktivního vypravěče – funkce autora se uskutečňuje právě v onom rozdělení a odstupu.

Na stejné bázi argumentuje i Umberto Eco (2004: 8), který píše, „že jakmile je text oddělen od svého původce (a zároveň od jeho intencí) a od konkrétních

okolností promluvy (v důsledku toho od zamýšleného referentu), takříkajíc se vznáší ve vakuu potenciálně nekonečné řady možných interpretací“. V důsledku toho tvrzení nelze žádný text interpretovat podle představy konečného, posledního a původního autorizovaného významu (Eco, 2004: 8). Eco (2004: 12) přichází s poznatkem, že interpretace je potenciálně neomezená - neznamená to ale, že interpretace nemá žádný předmět a že plyne jako říční proud. Podle Eca (2004: 13) „i nejradikálnější zastánci dekonstrukce uznávají, že existují interpretace, které jsou naprosto nepřijatelné“. Z toho vyplývá, že interpretovaný text klade interpretům určité hranice (Eco, 2004: 13).

To, jak literární text čteme, je vždy věcí naší volby – „všechny formy literárního čtení a rozumění jsou interpretací, dokonce i tehdy, chápeme-li slova v jejich nejochvějnějším doslovném významu, poněvadž vždy existují ještě další způsoby čtení“ (Newton, 2008: 17).

Jonathan Culler (2015) se [stejně jako Eco (2004)] pozastavuje nad vztahem mezi čtenářem/čtenářkou a významem. „Zohledňování čtenářů a způsobu, jakým chápou literaturu, vedl ke vzniku přístupu, který se označuje jako „čtenářsky orientovaná teorie“ (reader-response criticism), podle něhož je významem textu zkušenost čtenáře (zkušenost zahrnující váhání, domněnky a autokorekce)“ (Culler, 2015: 74). Významem díla tedy není to, „co měl autor na mysli v určitém momentu tvorby díla nebo co si autor myslí, že dílo znamená, poté co je dokončeno, ale spíše to, co se autorovi podařilo do díla vtělit“ (Culler, 2015: 77).

Čtenář/ka je oslovován/a jako někdo, kdo sdílí maskulinní hledisko (Culler, 2015). „Síla maskulinního řádu je zřejmá z faktu, že tento řád nepotřebuje žádné ospravedlnování: androcentrické vidění se vnucuje jako neutrální a nevyžaduje žádné legitimující diskursy“ (Bourdieu, 2000: 13). Což je obrovský problém, protože

literární díla „podněcují k identifikaci s postavami tím, že ukazují věci z jejich hlediska“ (Culler, 2015: 123). O nebezpečnosti vypravěčského hlediska hovoří i Pam Morris (2000: 42), která použití vypravěčského hlediska vidí jako jeden „z nejúčinnějších prostředků, které čtenáře nepostřehnutelně navádějí ke sdílení hodnot daného díla“. Od toho se chci ve své práci nejvíce oprostit, uvědomit, kdo ke mně skrze dílo promlouvá a neustále si připomínat, že „čtu proti srsti“. „Číst z pohledu ženy znamená naučit se číst proti samé podstatě textu“ (Morris, 2000: 48).

Ženská kritika předpokládá analýzu, reflexi a kritický soud (Heczková, 2009). Z podstaty feministické politiky vyplývá, že obrazy, znaky, psaná (ale i dramatizovaná) zkušenost jsou pro ni signifikantní (Eagleton, 2010: 253). Pojem zkušenost „nemusí označovat jen privátní privilegia a jistoty, ale může se vztahovat i k mocenským systémům a společenským vztahům: feminismus totiž žádné rozdíly mezi otázkami lidského subjektu a otázkami politického zápolení neuznává“ (Eagleton, 2010: 253-254). Literární kritika, která by se dala označit za feministickou, „předjímá model univerzálního čtenáře-muže, nicméně význam a výklad literárního díla se promění s ohledem na gender (ale i sexuální identitu, rasu, věk, či sociální příslušnost) čtoucí osoby“ (Knotková – Čapková, Kynčlová, Matonoha, 2010: 14).

Při analýze románů budu používat metodu tzv. vzdorného čtení (Fetterley, 1991: 492-501). Vzdorné čtení je alternativou ke čtení, při kterém zcela nekriticky přijímáme vypravěčovu koncepci textu, a zároveň nám napomáhá v rozkrývání sexistických témat. Sexismus je problém, který se dotýká těch nejosobnějších dimenzí lidského života (Eagleton, 2010).

Vzdorné čtení nebude jedinou vědomou čtenářskou pozicí, kterou při čtení děl Soukupové zaujmu – neopomenu ani metodu „čtení jako žena“ („reading as a

woman“), která v sobě skrývá rovněž opoziční, neandrocentrické čtení představené Jonathanem Cullerem (1991) (Knotková – Čapková, Kynčlová, Matonoha, 2010: 14). „Čtení jako žena“ je čtení „proti zavedeným, hierarchizujícím formám zobrazování genderových vztahů (Knotková – Čapková, Kynčlová, Matonoha, 2010: 14). Důležité je uvědomit si a neustále připomínat, že „čtení (a psaní) „jako žena“ není vázáno na biologické pohlaví jedince, nýbrž na vědomé a kritické rozpoznání genderové nerovnosti ve společnosti, od níž se jedinec čtením (nebo psaním) „jako žena“ hodlá distancovat“ (Knotková – Čapková, Kynčlová, Matonoha, 2010: 14). Podle Pam Morris (2000: 47) číst z pohledu ženy vyžaduje postavení se proti ideologickým významům, které jsou obsažené ve struktuře klasických příběhů a „otevřeli v literárních textech alternativní prostory ženské svobody vzpírající se často neúprosné logice příběhu“. Zároveň je nutné nepřijmout vypravěčské hledisko, které nás směřuje k přijetí hodnot v textu, a místo toho musíme zaujmout pozici čtenáře/čtenářky, který/á hledá místa, kde text zpochybňuje sám sebe (Morris, 2000: 47). Podobnou metodu zmiňuje i Elaine Showalter, která ji nazývá feministickým čtením, což je první typ feministické kritiky. Feministické čtení se „zabývá ženou jako čtenářkou – ženou jako spotřebitelkou literatury psané muži, a způsobem, jímž hypotéza o ženě-čtenářce mění naše chápání daného textu a probouzí v nás povědomí o významnosti kódů závislých na pohlaví“ (Showalter, 1998: 216). Čtení z ženské perspektivy předkládá alternativu - poukazuje na předsudky, stereotypy, či jednoduše na nevědomost mužů o ženách (Oates-Indruchová, 2007: 22).

Nesmím opomenout ani druhý typ feministické kritiky, který Showalter zformulovala, a tím je feministické psaní. A to z toho důvodu, že předmětem mé analýzy bude dílo napsané ženou – Petrou Soukupovou. Feministické psaní [neboli gynokritika (název, který Showalter přejala z francouzštiny)] se zabývá literaturou

psanou ženami a jejich profesionálními problémy v rámci tradice ovládané muži (Morris, 2000). Soustřeďuje se na „ženu jako tvůrkyni textových významů, na historii, témata, žánry a struktury literatury psané ženami“ (Showalter, 1998: 216). „Gynokritika je podle Elaine Showalter vyšším stadiem kritického vývoje než feministické čtení, protože se osvobozuje od závislosti na textech mužského autorství a namísto toho staví do středu pozornosti tvůrčí zobrazení ženské zkušenosti a ženskou tvořivost“ (Oates-Indruchová, 2007: 22-23). Gynokritika analyzuje jak samotnou spisovatelku, tak sociální, ideologický a kulturní kontext, v němž tvořila (nebo tvoří) (Knotková – Čapková, Kynčlová, Matonoha, 2010: 15).

Při analýze díla nemohu předpokládat, jak uvádí Pam Morris (2000: 12), že „všechna díla napsaná ženami budou nezbytně nebo ze své podstaty vyjadřovat „ženský“ pohled a ženské hodnoty.“ V souvislosti s feministickým psaním bych chtěla zmínit hlavně Hélène Cixous, která „obhájí pozitivní program objevování écriture féminine – ženského způsobu psaní“ (Morris, 2000: 132). Ženský způsob psaní představuje nový postoj k psaní textu, který obsahem i formou subvertuje západní způsob narace (Knotková – Čapková, Kynčlová, Matonoha, 2010: 16). Tento způsob psaní „ztělesňuje hojnost, tvůrčí štědrost, nestřídmou hravost, fyzickou materiálnost ženského těla“ (Morris, 2000: 136). Tento typ rukopisu ale není a priori spojen s ženským pohlavím, vychází spíše z kritické reflexe vlastní pozicionality v rámci genderového řádu a proto mohou „technikou ženského psaní“ tvořit i muži (Knotková – Čapková, Kynčlová, Matonoha, 2010: 17).

2.8. Politika lokace

Feministická politika lokace, tj. umístění, situování ženského subjektu, znamená vědomí rozdílů mezi ženami v rámci „rasové“, kulturní a sexuální identity, mapování míst, pozic, historií a vztahů, které ženský subjekt utvářejí (Parente – Čapková, 2005: 29). Lorenz-Meyer (2005: 77) chápe politiku lokace jako „politiku, jež odkazuje k účinkům a důsledkům této lokace při vytváření vědeckých tvrzení“. Jako první s konceptem politiky lokace začala pracovat severoamerická básnířka, prozaička a feministická aktivistka Adrienne Rich (1984). Rich ve své stati *Notes toward a Politics of Location* (1984) upozorňuje na důležitost pozice, z které hovoříme, píšeme a, v mém případě, analyzujeme a interpretujeme. Rich jako jedna z prvních feministických myslitelek zpochybnila kategorii „žena“ i koncepci „ženské zkušenosti“ (Parente-Čapková, 2005: 29). Tyto kategorie jsou podle Rich homogenizující a zkonstruované na podkladu „bílého“ západního středostavovského feminismu a je třeba je znovu promyslet s ohledem na difference, které panují mezi ženami a které jsou způsobeny různou sexuální, „rasovou“ a kulturní identitou (Parente-Čapková, 2005: 29).

Je nezbytné, abych reflektovala svou pozicionalitu. Romány od Petry Soukupové budu analyzovat z pozice bílé, heterosexuální, středostavovské, „mladé“, vysokoškolsky vzdělané ženy žijící v demokratické společnosti. Nejsem tedy „v žádném případě nějakým anonymním hlasem přicházejícím odnikud, nýbrž konkrétním individuem s konkrétními společenskými motivacemi, cíli, ideologickými zájmy, očekáváními a představami, politickou a osobní historií, poznávacím zázemím atd.“ (Matonoha 2005: 31). Nepřistupuji k četbě děl a jejich analýze neposkrvněna kulturou a zbavena všech předchozích literárních i

společenských závazků a nepředstavují čisté plátno, na něž se text promítne (Eagleton, 2010: 109). Všechny tyto aspekty je potřeba brát v potaz a nepovažovat výsledky analýzy děl za objektivní. Zastávám stejný názor jako Eagleton (2010: 109), že „nic takového jako čistě „literární“ čtenářská reakce neexistuje“.

Má práce nabízí jeden z možných úhlů pohledu na vybrané romány od Petry Soukupové aniž bych se domnívala nebo chtěla kohokoliv přesvědčit, že se jedná o jediný správný úhel interpretace těchto děl³. Důležité je uvědomit si, že „významy nespočívají v textu jako zuby moudrosti v dásni a nečekají trpělivě na extrakci, nýbrž že čtenář má v celém procesu aktivní roli“ (Eagleton, 2010: 109). Podle Eagletona (2010: 23-24) je každé čtení zároveň přepisováním, takže žádné dílo, ani jeho hodnocení, nemůže být předloženo nové skupině lidí, ani by došlo k jeho proměně (často k nepoznání). Každá interpretace je tedy v něčem originální a v lecčem nenapodobitelná.

³ Srov. Eco, 2004

3. ANALYTICKÁ ČÁST

3.1. *K moři* (2007)

3.1.1. Petr jako „chlebdárce“ a nepřítomný otec

Román začíná příběhem o Magdě, která je jednou z hlavních postav v celé knize. Magdu Soukupová popisuje jako veselou blondýnku, která může chodit, s kým chce. „Koho chce, má“ (Soukupová, 2007: 11). Na začátku příběhu se seznamuje s Petrem, který představuje v příběhu jakousi konstantu. Petr v dětství byl „tlustý nazrzlý chlapeček, co si rád čte“ (Soukupová, 2007: 12). Když vyrostl, ukázalo se, „že je chytrý a že něco umí“ (Soukupová, 2007: 12). Soukupová ho popisuje následovně – „Zajímavý intelektuál s vlastním autem“ (Soukupová, 2007: 12). Magda se po maturitě stěhuje k Petrovi do Prahy do bytu jeho matky, ta ale zemře a zůstanou v bytě sami dva a začínají se vzájemně odcizovat.

„S Petrem je to vlašné a skutečně spolu skoro jen bydlí. Pořád ho miluje, ale něco tu nehraje. Zdá se jí, i když to neví, že Petr spí s jinými. Ona se sblíží s kolegou Karlem. Než se sblíží úplně, Magda otěhotní. Ostatně i po těch asi třech letech, co jsou spolu, občas na sex dojde. Ale jak to jednou Petr řekne jakémusi kamarádovi, je to zcela náhodný sex“ (Soukupová, 2007: 18). Když Magda Petrovi oznamuje, že bude otcem,

„Petr jenom trochu změní výraz na prostě překvapený“ (Soukupová, 2007: 20).

Zajímavé jsou myšlenkové pochody Petra a Magdy, které vypravěč/ka popisuje. Magda se cítí šťastná a „vysnívá si idylku s dítětem, představuje si situace, když ona, krásná, s krásným dítětem jdou v Týnci po ulici a ostatní kamarádky můžou jen závidět“ (Soukupová, 2007: 20). Naopak Petr plánuje z pozice budoucího „živitele rodiny“ – „Petr přemýšlí, co bude muset udělat. Svatba. Práce. Ale těší se. Je to pro něj něco jako výzva. Dítě. Syn.“ (Soukupová, 2007: 20). Pokud čteme tuto pasáž takzvaně proti srsti, můžeme číst myšlenkové pochody Magdy jako přemýšlení o „krásné dceři“, protože s krásou si drtivá většina lidí asociuje feminitu. Naopak Petr má o pohlaví svého dítěte jasno – bude to syn. „Význam starodávného pořekadla „Postav dům, zasad' strom, počni syna!“, kdy chtít a mít syna je považováno za pokračování rodu (v mužské linii – nositelé jména), sice ustupuje v jistých prostředích, ale nevymizel úplně“ (Šmídová, 2002: 122). Petr nebere v potaz, že by mohl mít dceru – ihned ho napadá syn. Syn by pro Petra mohl znamenat naplňování ideálů či nesplněných snů, syn by mohl vytvořit lepší verzi Petra samotného v souladu s teorií, kterou představily Lupton a Barclay (1997: 142).

Petr si Magdu vezme a po svatbě vyráží na Moravu, kde ale dochází jen k hádkám a Magda přemýšlí, co se bude dít, pokud jejich vztah ztroskotá. Myslí už dopředu a ptá se sama sebe – „(...) co chudinka Ládík? I Magda věří, že to bude syn, ale spíš kvůli Petrovi“ (Soukupová, 2007: 21). Jako Ládíka označuje Magda dítě, které se má teprve narodit a u kterého není dosud biologické pohlaví známo. Tato submisivní Magdina role je velice zajímavá, v podstatě ve všem se podřizuje Petrovi, a jinak tomu není ani v případě výběru jména. Nakonec se jim narodí holčička a „jmenuje se Barborka, protože oba počítali se synem, a jméno Barbora Petr řekne jen

tak mezi řečí a Magda chce Kláru, a Bára nebo Klára, to už je jedno“ (Soukupová, 2007: 22). Teze, že oba počítali se synem, je vzhledem k předcházející citaci podle mého názoru velice nedůvěryhodná. Magda přece toužila po krásné dceři, sama Magda přiznává, že věří, že to bude syn kvůli Petrovi. Tuto část chápu jako páchání symbolického násilí na Magdě, ke kterému dochází ve chvíli, kdy „ovládaný nemůže jinak, než vládnoucího (a tedy nadvládu) uznávat, protože k reflektování jak jeho, tak sebe sama, přesněji řečeno k reflektování vztahu mezi sebou a jím, disponuje pouze nástroji poznání, které s ním má společné a které nejsou ničím jiným než osvojenou formou vztahu nadvlády, a ukazují proto tento vztah jako přirozený (...)“ (Bourdieu, 2000: 34-35). Ještě na začátku těhotenství Magda toužila po holčičce, s přibývajícímí měsíci ale čím dál více počítá se synem. Za změnu Magdina postoje je odpovědný Petr. „Za pár dní se Magda s Bárou vrátí domů a všichni se na ně chodí dívat a nemůžou se než Báře obdivovat, jak je kouzelná a hodná, a to ona skutečně je – celou noc spinká a ve dne neřve, jen kouká a jí, netrpí žádnými nemocemi, jako by to bylo dítě štěstí“ (Soukupová, 2007: 22). Reprezentace Báry jako kouzelné a hodné odpovídá výzkumu, který provedl Fafejta (2004: 32) a který se týkal popisu novorozenců. Fafejta (2004: 32) zjistil, že rodiče (ale nejen rodiče, také příbuzní), používají odlišná adjektiva podle toho, zda se jim narodil syn nebo dcera. Právě v případě dcery jsou často používanými adjektivy „malá“, „krásná“, „roztomilá“, „kouzelná“ atd. (Fafejta, 2004: 32).

Dítě však vztah Petra a Magda „nespraví“, Petr Magdě „na začátku dost pomáhá, koupe Báru, v noci vstává a nechodí flámovat a necítí se šťastný. Má pocit, že už je chycen, že mu mládí uteklo a on už nikdy nic nezažije“ (Soukupová, 2007: 22). Dal by se Petr po Bářině narození označit za matku v duchu teorie Sary Ruddick (1995: xi), která chápe jako matku osobu, která o dítě pečuje, vychovává ho a chrání?

Ne zcela, Petr sice činnosti spojené s péčí o Báru vykonává, nicméně emocionálně se příliš neangažuje. A i emocionální stránka hraje důležitou roli pro získání statusu matky v souladu s teorií Ruddick (1995). Citovou blízkost zmiňuje i Dudová (2007b: 33), která ji chápe jako součást moderní normy otcovství.

Vztah Magdy a Petra vyústí v takovou situaci, že se Petr s Magdou „moc nebaví. Ona starosti, jestli Bára jedla a spala, on jestli stačí dokončit práci v termínu“ (Soukupová, 2007: 22). To odpovídá teorii Marsiglia (1998: 6), který říká, že otcovská identita s sebou automaticky nepřináší také otcovskou zodpovědnost a chování „správného otce“. Naopak pro Magdu je Bára „slunce jejího života“ (Soukupová, 2007: 23). Podobně jako Marsiglio (1998: 6) o otcích, argumentuje Badinter (1998) o matkách – také skutečnost, že žena porodí dítě, automaticky nepředznamenává zodpovědnou a milující matku. Navíc situace odpovídá předpokládaným genderovým rolím, kdy žena je v pozici matky a otce v pozici „živitele rodiny“.

Magda při druhém těhotenství potratí. „Byl to chlapec, kterého pak už Petr ani Magda nebudou mít“ (Soukupová, 2007: 30). Zajímavé je, jak stereotypně vypravěč/ka (2007: 30) nenarozené dítě popisuje – „Nenarozený chlapec by se byl jmenoval Jakub, byl by poměrně dobrým sportovcem a ještě lepším elektromechanikem“. Elektromechanika patří do takzvaných „tvrdých“ věd, která je dle genderových stereotypů doménou výhradně mužů. Stejně tak sport, kdy platí určitá nevyřčená rovnice, že maskulinní muž je sportovec. Ve společnosti často panuje představa, že existuje protikladný a doplňující se obraz sfér, které jsou určeny pro muže a ženy a které odpovídají jejich mentálnímu naturelu a kognitivním schopnostem – „podle této představy se tedy muži mají realizovat v přírodních a technických vědách, ženy naopak v medicíně, vybraných sociálních vědách a

humanitních vědách“ (Linková et al., 2013: 26). Vypravěč/ka se tedy drží této představy a nenarozeného chlapce řadí na pole elektromechaniky – tedy na pole maskulinizovaného oboru.

Petr je otcem nepřítomným hlavně od doby, kdy přijal práci v Brně. „Víc peněz, ví Magda“ (2007: 23). Je mimo domov celý pracovní týden. Magda cítí, že ji Petrova pozice nepřítomného otce nevyhovuje a výchova Báry je předmětem jejich hádek. Například rozepře ohledně toho, zda má ještě Bára dostávat dudlík či nikoliv. Magda ví, že kdyby ho Barče dala, Petr by s tím striktně nesouhlasil, nicméně právě Petrova nepřítomnost mu znemožňuje do podobných věcí nějak výrazněji zasáhnout. Proto když Magda dá Báře dudlík, řekne: „Jen ať si odnaučí on. I když nevím kdy, za víkend to asi nestihne“ (Soukupová, 2007: 29). Petrova nepřítomnost v domácnosti pět dní v týdnu zcela nesouhlasí s konceptem *equal parenting* představený Nancy Chodorow (1979). Příčina ale tkví podle mého názoru v selhání institucí, kdy je nedostatek školek a také tkví v pracovním trhu, kdy žena s malým dítětem není pro zaměstnavatele vhodnou kandidátkou, důležitou roli také hrají částečné pracovní úvazky. Pokud by Magda mohla pracovat na částečný úvazek a využít instituci školky, nemusel by Petr pracovat v Brně a trávit celý pracovní týden bez své rodiny. Otázkou ale zůstává, zda to Petrovi nevyhovuje, protože „Petr rychle zjistí, že stačí pracovat a nemít čas na nic moc myslet a s takovými zázraky se dá žít vcelku spokojeně“ (Soukupová, 2007: 22). Takže je velice pravděpodobné, že mu pozice nepřítomného otce vyhovuje a nerad by ji měnil. Magda také přiznává, že je ráda po „mateřské dovolené“ v práci, „má pocit, že si užila s dítětem a teď je ráda, že je zpět mezi dospělými lidmi“ (Soukupová, 2007: 32). Podle této Magdiny promluvy soudím, že částečný úvazek, o němž píše výše, by Magda vyhovoval – vyvážila by se doba, kdy je doma s dítětem a doba, kdy v práci mezi kolegyněmi a kolegy.

V románu *K moři* (2007) je nepřítomným otcem Petr hlavně pro Jitušku (Petrova druhá dcera). „Jít'á není šťastná a ještě dlouho nebude. Jenže Magda nemá čas a Petr taky nemá čas a beztak Jitušce vůbec nerozumí. Pro něj je to zbytečně ufnukané děcko. Bára, jeho veselá holčička, to je jiná věc“ (Soukupová, 2007: 35). Pro Jitušku je Petr tradiční otcem, kterého Dudová (2007a: 152) nazývá také jako „otcem v zastoupení“. Od narození se o Jitušku stará, vychovává ji a je u ní osobně přítomna výhradně Magda – vše je tedy na matce. U Petra je vidět zajímavý posun od moderního otce k otci tradičnímu, „v zastoupení“. Zatímco své první dceři Báře se věnoval ve svém volném čase, například ji učí lyžovat, Jitce už nevěnuje ani svůj volný čas mimo vyhrazený čas trávený v práci. Naopak se Bára po narození Jitky k Petrovi ještě více přimkne – „Bára se daleko víc přiblíží k Petrovi. Petrova holčička. Mazlíček.“ (Soukupová, 2007: 35). Což se odráží i na chování Jitky k Petrovi. Jitka „moc nemluví, jen s mamkou a s Bárrou někdy. S Petrem skoro vůbec...“ (Soukupová, 2007: 35). Petr má neustále jiný program a roli otce Jitky odsouvá až na poslední místo. Jitka to cítí. Nemá ani čas Jitku vyzvedávat z kurzu hudební výchovy, což si Jitka hned vysvětluje jako nelibost k ní samotné. „Jít'á má pocit, že ji táta nemá rád a že nesnáší její hraní“ (Soukupová, 2007: 40). Jitka tím, že je Petr neustále v roli nepřítomného, velmi trpí a pořád doufá v jakýsi obrat, který ale nikdy nenastane. Toto Jitušky přání ilustruje situace, kdy „Jituška celou hudebku tak trochu doufá, že Petr přece jenom přijede a dokáže, že ji má rád, ale ví, že ne“ (Soukupová, 2007: 40). Jitka si klade za vinu i hádky mezi Magdou a Petrem, má dojem, že jedinou příčinou těchto hádek je ona sama.

Nakonec hádky vedou k tomu, že Petr se přestěhuje ke své milence Kláře (jeho budoucí druhá žena) a s Magdou se rozvedou. Báru s Jitkou vídá jednou čtrnáct dní. Sice zůstává biologickým otcem Báry a Jitky, tento status mu nikdo nemůže

vzít, většinu podílu na rozhodování o budoucnosti dcer ale ztratil. Když se Bára rozhoduje na jakou půjde střední školu, tak ona chce na uměleckoprůmyslovou školu. Petr by chtěl, aby šla na gymnázium, ale Bára zastává názor, že „táta nemá moc co říkat“ (Soukupová, 2007: 47). Zůstává tedy otcem biologickým, dal by se ale také charakterizovat jako otec „špatný“, protože své děti opustil a upřednostnil své zájmy před zájmy svých dcer. U Petra tedy můžeme sledovat konflikt mezi maskulinitou a otcovstvím. Otcovství pro Petra neznamená nezbytnou součást jeho identity, je to jen jedna část jeho identity.

3.1.2. Dovolená u moře – zkouška schopností jakožto rodiče

Zajímavá je situace, kdy si Petr s Klárou koupí pobyt u moře, ale Klára onemocní a nemůže jet. Petr nabízí místo Kláry Báře, která však v rámci sesterské solidarity nechce jet bez Jitušky. Jituška s pobytem u moře souhlasí a Petr tedy pojedje se svými čtyřmi dcerami (Bára a Jituška z prvního manželství, Adéla a Johana z druhého). Adélu si Petr s Klárou adoptovali, protože Klářina sestra zemřela po autonehodě. Petr si ji zamiluje, „je jeho jako ty tři. I když stejně trochu jinak. Ale ne méně“ (Soukupová, 2007: 64). Má ji rád trochu jinak, protože s Adélkou nemá žádnou genetickou vazbu? Já to tak interpretuji a označuji Petra za otce sociálního.

Petr a jeho čtyři dcery jedou k moři, bez Kláry, bez které není Petr zvyklý „fungovat“. Klára leží v nemocnici a veškerá zodpovědnost je přenesena na něj. Klára se tak vlastně na nějaký čas stává zcela nepřítomnou matkou a dochází k otočení rolí. I přesto, že mu Klára napíše seznam, na kterém jsou věci k zabalení, a dá mu detailní instrukce, nedokáže se Petr ze začátku se svou novou rolí sebrát a všechno se mu rozpadá jako domeček z karet. Petr přiznává, že se mu bez Kláry jet

nechce. „Petrovi se moc bez ní nechce, hlavně ale proto, že není zvyklý se o holčičky starat pořád“ (Soukupová, 2007: 73). U Petra tedy dochází k posunu, z nepřítomného otce se musí stát na pár dní otcem aktivním, jeho situace bude také na nějaký čas představovat otce na rodičovské dovolené. Naopak Klára se dostává do role nepřítomné matky.

Petr vzniklou situaci moc nezvládá, je „v hrozném stresu, byt je strašně neuklizený, vůbec neví, jestli mají všechno, Klára mu sice dala seznam a on se snažil ho odškrtávat, ale pak už to nestíhal“ (Soukupová, 2007: 78). Na této skutečnosti je vidět, že Petr není zvyklý pečovat o domácnost i o dcery – najednou je vše na něm a on neví, jak nejlépe nadcházející skutečnosti řešit. Například ho samotného nenapadne připravit Adéle a Johaně svačinu na cestu. Svačinu nemají a Petr situaci analyzuje skrze seznam, který mu dala Klára. Podle Petra si na svačinu nevzpomněla „ani Klára. Anebo že by to bylo na seznamu a oni to přehlédli? Škoda, že seznam nechali doma, no je možno se na něj podívat, až se vrátí“ (Soukupová, 2007: 82). Pokud tedy položka „připravit svačinu“ nebude na seznamu, Petr zodpovědnost přenesse na Kláru a on je „z obliga“, což mu umožňují stereotypy týkající se mužství a ženství. Domácnost (a aktivity s ní spojené, do kterých bych zahrнула i zmíněný seznam) je totiž tradičně asociována se ženou, je brána jak sféra, v níž žena dominuje a za jejíž fungování nese odpovědnost (Maříková, 1999: 21).

Petr přeci jenom není schopen nést veškerou zodpovědnost, a proto se jí snaží rozdělovat na své dcery. Požaduje, aby Adéla, jakožto starší, hlídala Johanku. Petr si chce na pláži číst a ne pořád kontrolovat holky. Johana „si doma zapomněla rukávky, ale je líná se vracet, neboť je to velmi do kopce, tak Petra ukňourá, že nepůjde do hloubky a stejně má lehátko krokodýla. Tak jo, mávne rukou Petr, ale jen na mělčinu, snad na ni Adéla dohlédne, on chce dočíst tuhle knihu (...)“ (Soukupová,

2007: 129). Petr tedy zodpovědnost za Johanu „předal“ Adéle, což se později ukáže jako špatná volba. Petr vždycky jen odhlédne od knihy, zda opravdu Adéla dává na Johanu pozor a pro jistotu ji ještě ze břehu upozorňuje „ „Ádo,“ zavolá Petr a upozorní, aby na ni dávala pozor, když nemá Jojo rukávky“ (Soukupová, 2007: 130). Adéla plave a drží lehátko ve tvaru krokodýla, na němž leží Johana. „Petr ze břehu vidí, že už jsou daleko, ale jinak zvlášť ho to netrápí (...)“ (Soukupová, 2007: 130). Lehátko ale Adéla omylem převrhne a Johanka se začne topit, Petr ale „naštěstí celé překlopení uviděl ze břehu (...) a hned vyběhl a skočil do vody a plave Jojo zachránit, což se mu povede“ (Soukupová, 2007: 130). Nejvíce viny za situaci svaluje na Adélu, ale uvědomuje si i svou vinu? Chtěl mít klid na čtení a situace v moři, kdy jeho nejmladší dcera je bez rukávků a neumí plavat, ho nijak ve čtení nevyrušovala. Podle mého názoru není Petr schopný věnovat sto procent svého času dcerám a má i na této dovolené pocit, že někde za jeho zády je Klára, která vše vyřeší. Proto i na dovolené je z mého pohledu v pozici nepřítomného otce.

Petr chápe adopci Adélky jako Klářinu „věc“. „Je to Klářina věc, a až jednou přijde čas, stejně jí to řekne ona“ (Soukupová, 2007: 138). Klára nechce Adélce říkat, že je adoptovaná, dokud to nebude nezbytně nutné. Klára také rozlišuje mezi tím, jestli Adéla je její rodina nebo Petrova a říká jednoznačně, že pro ni je Adéla rodina. Klára to Adéle neřekne „proto, že prostě pro ni Adéla adoptovaná není, je to její rodina“ (Soukupová, 2007: 138). Petr ji tedy zařazuje mezi své dcery, ale stále si moc dobře uvědomuje neexistenci biologické vazby s Adélou.

Po návratu z dovolené, kdy jsou všichni v podstatě rádi, že už jedou domů, se vrací z nemocnice i Klára. Doufá, že si Petr ještě dovolenou prodlouží a že pojedou společně na chatu. On má ale starostí už dost a těší se do práce. „Petr potřebuje být zase ve svém světě, kde je on šéf, kde k němu jsou lidé uctíví a kde

respektují jeho názory a poslouchají ho, kde nikdo neječí a nikdo nekňourá a nevymýšlí si blbosti a netváří se jako puk“ (Soukupová, 2007: 144). Moje interpretace je taková, že mu status nepřítomného otce vyhovuje, vidí se s dcerami pouze večer po příchodu z práce a to mu stačí. Zároveň v práci není ohrožena jeho maskulinita – je tam šéf. Na dovolené se čtyřmi dcerami se mohl cítit ohrožen. Být s dcerami celé dny mu naprosto nevyhovuje, nicméně neuzná a nezačne obdivovat Kláru, že to zvládá, předpokládá, že péče o děti je součástí „ženské přirozenosti“ – tedy nic pro muže. Skutečnost, že Petrovi role nepřítomného otce vyhovuje potvrzuje situace, kdy jede Petr vyzvednout Kláru z nemocnice. „Petr pro Kláru jede, je hrozně rád, že ji vidí, je hlavně rád, že už nemusí řešit, co k obědu a co dát Johance za oblečení, že přijde večer z práce a bude něco k večeři (pravda je, že po Johance se Klára sice do práce vrátí, ale na kariéru už se vykašle), anebo aspoň klid“ (Soukupová, 2007: 152). Dovolenu u moře se tedy potvrdilo, že Petr rolí nepřítomného otce netrpí, naopak, zcela mu vyhovuje. Chápe Petr Kláru vůbec jako člověka, jako subjekt, nebo Klára představuje pro Petra pouze „nástroj“ k jeho pohodlnému životu? Podle citace, kterou uvádím výše, zastávám druhou možnost – Klára je pro Petra pouhým „nástrojem“ k jeho pohodlí. Petr s Magdou a jejich dvěma dcerami, Adélou a Johanou, jsou příkladem rodiny, která vykazuje rysy nerovnosti – „rodina a domácnost je oblastí, v níž se i nadále produkuje a reprodukuje „nerovná“ dělba prací, povinností a pravomocí podle „pohlaví““ (Maříková, 1999: 23).

3.2. ZMIZET (2011)

3.2.1. Otec nepřítomný a aktivní v jedné osobě

Když otec s Martinem a Jakubem vyrážejí na soutěže s běžeckým oddílem, vždy to spojí s výletem. Na těchto výletech není Jakubova a Martinova matka nikdy přítomná, ta doma zastává „ženské domácí práce“. „Takže vystoupíme z vlaku, sme normální rodinka na nedělním vejletě, akorát bez mamky, která doma uklízí a vaří si dopředu, protože v týdnu na to nemá čas“ (Soukupová, 2011: 15). Otec se tedy aktivně věnuje svým synům jak o víkendech, tak také v týdnu, kdy jsou tréninky. Kuba by ale více uvítal, kdyby s tátou a bratrem jezdit o víkendech nemusel, protože i když s nimi poctivě jezdí, vždy ho to zklame. „Tyhle výlety s oddílem každý víkend. Na podzim, když už je ráno fakt zima, hrozně chci zůstat v posteli, ale to neexistuje, jedem. Mamka se sice přimlouvá, abych mohl být doma, ale v tomhle prostě velí táta“ (Soukupová, 2007: 16). Má interpretace je taková, že matka nemá do „této části výchovy“ co mluvit, že to jsou „maskulinní záležitosti“ a Kuba je chlapec, takže pojede a prostor pro diskuzi je jen velmi úzký.

V rodině je viditelná hierarchie mezi Kubou a Martinem, kterou zapřičiňuje otec. I Dudová (2007b: 37) připouští možnost hierarchie mezi dětmi z pohledu otce – „zajímavé je, že otec může mít rozvinutý blízký vztah s některým ze svých dětí, zatímco s jiným nemá vztah vůbec žádný“. Martina otec vyzdvihuje, což podle mého názoru zapřičiňují hlavně výsledky Martina ve sportu. Martin „je první nebo druhý v okrese ve své kategorii, podle toho, jakou má ten den formu“ (Soukupová, 2011: 16). Otec si zřejmě skrze Martina naplňuje nerealizované sny a snaží se vytvořit lepší

verzi sebe sama (Lupton, Barclay, 1997: 142). Kuba tuto hierarchii cítí, ostatně otec ji ani nijak neskrývá, vždy večer po příjezdu z nějakého závodu je vidět, že středem pozornosti je Martin. „Sedíme večer u večeře, máme kuře s bramborama, táta s bráchou probírají dnešní běh, vydrží jim to celý jídlo, rozebírají každé bráchův pohyb, výdech, všechno, a táta se mě za celou dobu ani nepodívá“ (Soukupová, 2011: 17). Kuba chápe, že dokud nebude mít skvělé výsledky ve sportu, otec ho nepochválí. Pro Kubu je tedy jeho otec otcem nepřítomným, kdežto pro Martina otcem aktivním. Z pohledu Kubu má Martin „celýho tátu a já celou mamku a každé chce i kus toho zbylýho rodiče“ (Soukupová, 2011: 17). Pro Martina je ale mnohem snazší získat matku, Kuba svého otce tak lehce „nedostane“.

Kubova „maskulinní identita“ je neustále v ohrožení, protože je zpochybňována jak otcem, tak bratrem. Víkendové soutěže s výlety jsou jakýmsi testy Kubovy maskulinity. Otec si pamatuje, „jak obvykle tyto výlety probíhaly, Jakub se zase coural vzadu, pořád ho musel hlídat a popohánět, protože on byl doslova nemožnej. Stejně jako při jakýmkoliv sportu“ (Soukupová, 2011: 21). Za to, že Kuba není „chlap“ podle otcových představ, viní otec matku, což souvisí s tvrzením Szapuové (2007: 346) ohledně patriarchálního uspořádání mateřství, kdy ženy jsou výhradně zodpovědné za výchovu dětí. Otec si nepomohl „pomocť, ale když viděl Jakuba v lese při běhu nebo při tréninku na dráze, cítil především marnost. Proč se trochu nesnaží? Každé nemusí bejt talent, ale trochu zatnout zuby, od čeho je to chlap! Ale to ne, ona z něj chce mít holku, alespoň jednu dceru“ (Soukupová, 2011: 21). Když otec vidí, že Kubovi sport nejde a ani se příliš nesnaží, hned ho zařazuje do kategorie femininity. Proto čím častěji pak Kuba zůstával doma a neúčastnil se závodů a tréninků, tím více klesal jeho status v očích otce. Kubu začne bavit kreslení, to ale otce vůbec nezajímá. „Před tátou se ale o kreslení vůbec

nemluví. Mluví se buďto o bráchovejch úspěších, nebo o našich školních věcech, a jinak vlastně o ničem“ (Soukupová, 2011: 23). Kuba už pro otce nepředstavuje jedince, „chlapa“, skrze kterého by mohl realizovat své nesplněné sny (Lupton, Barclay, 1997: 142). To se ještě více potvrdí ve chvíli, kdy Kuba při nehodě přijde o nohu. „To, že Jakub nemá nohu, je otci upřímně líto. Rozhodně ho ale proto nemá méně rád. Otec není žádná zrůda. Otec je jenom člověk, který chtěl zamlada jet na mistrovství světa a teď na něj nepojede ani jako otec a trenér závodníka“ (Soukupová, 2011: 42). Vztek ale otec směřuje na matku, zároveň ji viní za to, že Kuba nechce začít cvičit a jen leží. Opět vina tedy leží na matce, matka svého syna příliš ochraňuje (Benard, Schaffner, 1997: 87). „Otec má na matku vztek. Vidí Kubu, jak tam leží a odmítá cokoli udělat, cvičit, snažit se, aby brzy chodil. A ona tam u něj sedí a pláče. To je pak jasný, že se kluk cítí jako největší ubožáček. (...) Hrozně ho mrzí, že jí dovolil, aby Kuba přestal trénovat, aby se z něj stala holčička. Otec si vyčítá, že ho nevedl tvrději, víc chlapsky, protože to by teď jistě měl víc síly postavit se tomu“ (Soukupová, 2011: 27). Kuba po příchodu z nemocnice zůstává s matkou doma, která se o něj stará. Kuba to vypráví tak, že „jestli už předtím zajímal tátu spíš brácha a mamku zase já, tak teď sme definitivně rozdělený na dvě samostatný jednotky“ (Soukupová, 2011: 38). Což ale pro Kubu znamená, že ztrácí otce a otec splňuje požadavky moderního otce jen v případě vztahu k Martinovi – Martin představuje pro otce šanci dosáhnout svých snů. I Kuba cítí snížený zájem otce o něj. „Táta mě nemá rád, protože nemám nohu. Jednoduchý (...)“ (Soukupová, 2011: 42). Čím více je ale pro Kubu jeho otec nepřítomný, tím více je pro něj přítomná jeho matka. Navštěvuje Kubu každý den v nemocnici a když ho pustí domů, vezme si v práci dovolenou, aby se o něj mohla starat.

Tato situace ale vydrží dlouho a končí ve chvíli, kdy se ztratí Martin – odejde jednoho zimního večera na hokej a zmizí beze stopy. Se zmizením Martina mizí v románu na nějaký čas i rodičovství – Kuba tedy ztrácí i matku, z které se stává matka nepřítomná nebo také „špatná“. Matka s otcem hledají Martina kde se dá a Kuba je poprvé doma sám přes noc a má strach. Nikoliv ale o Martina, protože Kuba si nepamatuje „na jedinou chvíli toho, čemu se říká sourozenecký pouto, nějaké povědomí o tom, že to, co máme my dva spolu, je něco, co s nikým jiným na světě mít nemůžu. My spíš nemáme vůbec nic“ (Soukupová, 2011: 18). Kuba má strach ze samoty, „jako by nebyl pryč jenom on, ale i rodiče“ (Soukupová, 2011: 59).

Hierarchii mezi syny otec potvrdí po tom, co se ztratí Martin. „Otcí připadá, jako by jeho bol byl větší. Cítí se ukřivděný. On přišel o dítě, o to, které bylo více jeho, o dítě, s kterým si rozuměl, s kterým měl tolik společného, o svého kluka. Matce přece její mazlíček zůstal. Otec vůbec nechápe, že matka to takhle nerozlišuje, pro matku jsou obě děti stejně její, stejně drahocenné“ (Soukupová, 2011: 71). Matka neustále hledá Martina nedokáže s tím skončit. Martinova fotka je ve zprávách a postupně volají lidé, co Martina viděli. Matka se na tato místa vydává. Zodpovědnost za Kubu přebírá babička, která si ho vezme k sobě domů.

Otce jeho kamarád přemluví, ať si pro Kubu jede, přece nebude celý život poslouchat od tchýně jak tuto situaci nezvládl. Otec si nakonec doopravdy pro Kubu jede a veze ho zpátky domů, matka stále ještě hledá, je tedy nepřítomna a otec musí všechnu zodpovědnost vzít na svá bedra. Z nepřítomného otce, kterým pro Kubu byl, je otcem, který zastává vše, co je kolem chodu domácnosti a péče o dítě potřeba – s emocionální stránkou a s blízkostí ke svému synovi je to však horší, proto bych ho za otce moderního neoznačila. Ke statusu moderního otce má otec před sebou ještě pár kroků (více fyzické blízkosti, zájmu o Kubu atd.). „Až do jara jsme s tátou sami.

Trochu fotografuju, vyvolávám, táta se o mě zajímá víc než dřív (...)“ (Soukupová, 2011: 81). Jenže otec se nedokáže smířit s tím, že program, který zahrnoval v týdnu tréninky a o víkendu závody, už je minulostí a snaží se najít Kubovi sport, který by mu sedl. Zkoušejí tenis, otec dohodne Kubovi trénink u svého kamaráda. „Máchám nejdřív naprázdno rukou a otec přihlíží, hrozně nedočkavej, ať už dostanu míč a pinkám o zeď. Což se nakonec stane. (...) Zkusím to asi stotisíckrát, ale skoro se do toho zasranýho míčku netrefím. (...) Do toho mě ten trenér poučuje a táta se vzteká, nebuď bábovka, makej, makej, nebuď slečinka, jeho způsob motivace se nezměnil, ale já už sem tomuhle dávno odvykl“ (Soukupová, 2011: 82). Otec vidí, že tenis Kubovi nepůjde, zkoušejí plavání, ale dopadne to s ním stejně jako s tenisem. Čím více otec chce, aby Kuba sportoval a aby mu nějaký sport opravdu šel, tím také více Kuba svého otce a zase se vrací do role nepřítomného otce. „Co mě začal nutit do sportu, zase semnou přestal mluvit. A víc chodí do hospody. Vypadá to, že dokud mi nepůjde nějaký sport, nebude táta šťastnej“ (Soukupová, 2011: 83). Nebude šťastný, protože jeho snem je úspěch ve sportu, kterého se nedočkal a nyní cítí, že šance mizí i u jeho synů.

Matka se z neustálého hledání zhroutlí a Kubovi a otci volají, když už leží v Bohnicích. Kuba a otec ji jedou navštívit a při čtvrté návštěvě s nimi již matka odjíždí domů. Nechodí do práce a stará se o Kubu. Když otec vidí, že je o Kubu postaráno, začne častěji chodit do hospody, opět zodpovědnost vrací matce. Otec si ztrátu syna kompenzuje množstvím alkoholu, už nevidí v budoucnosti nic, co by ho mohlo potěšit, jeden syn ztracen a z druhého nikdy žádný vrcholový sportovec nebude. Měřítkem je tedy jen sport. Jiné Kubovy záliby otce nezajímají, pokud nejsou více (nebo alespoň stejně) maskulinní než sport, což nejsou, protože Kubu baví nejvíc kreslení. Dostane se na uměleckou školu, což jeho otec neschvaluje. „To,

že sem jenom matlal, mu vadí“ (Soukupová, 2011: 96). Kuba ale už bude žít s pocitem, že co se týče jeho maskulinity, tak už otce zklamal. A mizí na internát.

3.2.2. Spor o otce

V druhé povídce se objevuje opět přenášení zodpovědnosti a znovu na jinou ženu – tentokrát Pavlu, sestru Vojty. Pavlína a Vojta mají mezi sebou neustále spory, přičemž když si Pavlína stěžuje mamce, tak ta nechce o ničem takovém slyšet a doufá, že dokáže spory s Vojtou vyřešit Pavlína sama. Pavlína ale mlčet nedokáže a mamce si postěžuje. „Ale ještě to ani nedořekne a mamka jenom mávne rukou, vykašli se na to, je to trouba, tak je to vždycky, pak ještě řekne, no dyť si starší, tak buď rozumná. Ale Pavla nepřestane, a mamka ni nakonec opravdu vyjede, má starosti v práci, přijde domů a chce mít klid, copak Pavlína není dost velká, aby takový prkotiny nedokázala vyřešit sama?“ (Soukupová, 2011: 108). Možná ale Pavlínina matka nechápe, že Pavla, která je v neustálém sporu s Vojtou, potřebuje alespoň někdy spojenkyni.

Pavlína a Vojta nemají společného otce. Pavlínin otec, Luboš, žije v Americe a svou nepřítomnost u dcery kompenzuje pravidelnými balíky. Vojta tyto balíky nevidí rád a vzbuzují v něm smutek, protože jeho otec je také nepřítomný, dokonce ho ani nikdy neviděl a už vůbec Vojtovi neposílá žádné balíky. „Jako kdyby to byla nějaká její zásluha, že její fotr se odstěhoval do Ameriky a občas jí pošle balík. Vytáhne ten papírek z pošty a ukáže mi ho, jako kdyby to byl drahokam, ale co já na něm asi tak uvidím, papírek z pošty“ (Soukupová, 2011: 109). Vojta si uvědomuje, že i když Pavlínin otec je nepřítomen a je v Americe, je v určitém smyslu přítomen právě skrze balíky a přiložené dopisy v balících. Proto v momentě,

kdy si Pavla vybaluje poslední balík a „triumfálně“ si zkouší oblečení, které v něm bylo obsaženo, ptá se Vojty: „Závidíš co?“ (Soukupová, 2011: 112). Tuto otázku si interpretuji tak, že Pavla se neptá, zda ji Vojta závidí oblečení, ale otce, který si na ni alespoň párkrát do roka vzpomene.

Vojta neustále nosí tričko se švédskou vlajkou, o kterém mu matka řekla, že je po jeho otci. Tato skutečnost se ale brzy ukáže jako nepravdivá, protože Pavlínin otec Luboš ji do balíku přibalil i pár fotek, na kterých je on a Pavlíniny matka za mlada. Pavlínin otec má na této fotografii právě to tričko se švédskou vlajkou, patří tedy Lubošovi, nikoliv otci Vojty. Pavlína na fotografii samozřejmě hned tričko pozná, ale Vojtovi nic neřekne. „Vojtův otec se tímto faktem opět blíží k hranici nereálna (...)“ (Soukupová, 2011: 114). Vojtův otec, Karel, se o Vojtu začne zajímat, ale až ve chvíli, kdy měl Karel autonehodu na motorce. Začne posílat Vojtově matce dopisy, jak chce vše napravit, o čemž ale ona nechce ani slyšet. Dokonce Karel čeká na Vojtovu matku před domem, aby se ujistil, že ji dopisy dorazily. Matka si ihned vzpomene, „jak jde s Vojtou ze školky, Vojtovi sou tři a řve a škube rukou, za kterou ho drží, vzteká se, až je celý rudý, a ona přes ulici uvidí Karla a jeho ženu a jeho kluka s aktovkou na zádech, jak vystupují z modré škodovky, Karel ji zamkne, letmo se ohlédne a ani na setinu vteřiny nedá nijak najevo, že ji zná, a ona pouští Vojtu, který se sesune na zem a dál řve, a ona kouká za tou rodinkou, až všichni tři zmizí za rohem“ (Soukupová, 2011: 121-122). Zodpovědnost za svého prvního syna Adama Karel přijal, proč ale Vojtu, svého druhého syna, úplně škrtnul ze života? V průběhu příběhu se dozvídáme, že ani v případě Adama nebyl Karel schopný přebírat zodpovědnost jako otec a zodpovědnost za výchovu a péči nechal na Adamově matce. Matka Vojty a Pavlíniny nechce od něj nic slyšet, ani příběh o nehodě mu nevěří. Zkouší „pravost“ příběhu a Karlův zájem o Vojtu skrze peníze. „Jestli chceš

napravovat, tak mi dlužíš docela dost peněz! Tak co, už to není tak vážný, že jo?“ (Soukupová, 2011: 145). Karel ale s matčíným překvapením vytáhne obálku s penězi.

Obrat v domácnosti matky Pavlíny a Vojty nastane ve chvíli, kdy oznámí babička své dceři a vnoučatům, že přijede na návštěvu. Matka vnímá návštěvu s velkou nelibostí, protože se svou matkou nemá dobré vztahy. Matka ztrácí ve své domácnosti autoritu, kterou přebírá babička. „Matka sedí na gauči a kouká se s ní na seriál, ale moc si to neužívá. Její přítomností se z matky stala zase malá holka“ (Soukupová, 2011: 126). Pokud tedy matka chápe mateřství jako nejcennější část své identity, nyní se cítí bezbranná a v ohrožení.

Co se týče konstrukce výchovy, činitelem je i to, jak byl člověk vychován vlastními rodiči a zda tento způsob výchovy chce „aplikovat“ i na své děti. „Rodičovské postoje mají dlouhý vývoj. Začátek je ve vlastní rodině a ve zkušenosti dítěte s vlastními rodiči“ Zkušenosti s rodiči z doby svého dětství hrají důležitou roli. (Matějček, 2013: 11). Matka Vojty a Pavlíny rozhodně nechce vychovávat své děti tak, jak matka vychovala ji a za to ji také babička kritizuje. Když babička komentuje, kolik má Vojta poznámek, matka si hned vzpomněla jak byla v takových situacích trestána. „Já vim, to ty bys mě zmlátila tím řemínkem od já nevím čeho vlastně byl“ (Soukupová, 2011: 148). Na řemínek si matka vždycky vzpomene hned jak by chtěla fyzicky potrestat Vojtu nebo Pavlínu.

Rivalita mezi Vojtou a Pavlínou číší mezi nimi hlavně skrze jejich otce. Kdo má či nemá tátu a co pro ně dělá je předmětem hádek a pří. Když chtějí jeden druhému ublížit, tak si ničí věci od svých otců – Vojta rozstříhá oblečení co má Pavlína z Ameriky [„Zničil jsem jí jenom to, co má od fotra (...)“ (Soukupová, 2011: 155)] a ona mu zato zničí jeden model lodi, který vystříhoval několik dnů. Matka je

zoufalá, že se něco takového děje zrovna když je pod drobnohledem své matky. Matka se kouká na „Vojtu a roste v ní vztek a smutek. Tohle má za všechno, za to, že ho nikdy neseřezala, za to, že nikdy nemusel nic dělat, a on teď udělá tohle, příště co, ukradne peníze? A ještě to udělal teď, když je tady na inspekci ona, aby jí dalo jeho chování za pravdu, opravdu je špatně vychovaný a čím je to asi vina“ (Soukupová, 2011: 155). Vina je za výchovu je tedy svalována na matku (Benard, Schaffer, 1997: 87), ale hlavně z toho důvodu, že matka nevychovává Vojtu a Pavlínou jako matka vychovávala ji. Kritika Vojty a Pavlínou ze strany babičky je tedy hlavně kritika matky. Dudová (2007c: 62) potvrzuje, že kritiky jsou nejčastější ze strany vlastních matek, které neschvalují, že mladé matky postupují odlišně, než jak postupovaly ony samy před lety.

Když dochází k hádce mezi Vojtou a Pavlínou, nejcitlivější místo, kam může jeden druhého udeřit, je oblast otcovství. Proto Pavlína, když už se schyluje ke rvačce, hned použije útok tohoto druhu. „A taky sem viděla tvýho fotra“ (Soukupová, 2011: 159). Vojta jí ale nevěří. „Nevěřím jí ani slovo. Tohle už sme stokrát zkusili. Jako by naši tátové byli naše štíty“ (Soukupová, 2011: 159). Sice Vojta uznává, že tento „trik“ používají často, najednou cítí, že tentokrát by Pavla lhát nemusela a třeba ví něco, co Vojta ne. Proto se snaží z Pavly dostat pravdu a Pavla k Vojtově překvapení řekne, že lhala. „Nech toho! Jenom jsem si dělala srandu!“ (Soukupová, 2011: 162). To ale Vojta chápe jako největší zradu a rozhodne se Pavlu potrestat jak nejhůře to půjde. Ve spánku ji ostříhá vlasy. Ráno si uvědomí co udělal a co vše bude následovat, až se Pavla, mamka i babička probudí. Proto si sbalí batoh a v momentě, kdy chce v chodbě matce vytáhnout peníze z peněženky, najde papírek a „je tam napsáno Karel Vrána, adresa a telefonní číslo. Takovej zmačkanej papírek, koukám na něj, a můj táta se jmenuje Karel, je to určitě on, protože těch náhod je

nějak moc blízko sebe, něco se děje a já nic nevím (...). Dám si ho do zadní kapsy. Stejně je lepší mít ho u sebe, stejně patří mně, zvláště když se sem už nevrátím, je lepší mít tátu aspoň na papírku. Teď mě ale ještě napadne, že bych za ním šel“ (Soukupová, 2011: 164). Část, že je lepší mít tátu aspoň na papírku, si interpretuji tak, že ke Karlovi ale Vojta nedojde, protože se ve škole popere a vyzvedne si ho matka. Té svůj záměr řekne narovinu „Chci k tátovi“ (Soukupová, 2011: 173). Matka se mu snaží vysvětlit, že otec o něj nikdy žádný zájem neprojevil, o posledních dne, co se Karel objevoval u nich před bytem, zatím mlčí. „Vojto, on tě prostě nikdy vidět nechtěl. Nevěděla sem, jak ti to říct“ (Soukupová, 2011: 174). Vojta ale matce nevěří a stejně k otci utíká.

Vojta zastihne Karla doma, ale zrovna odchází na fotbal. Nabídne Vojtovi, jestli nechce jít s ním a Vojta souhlasí. Karel mu omotá kolem krku šálu fanouška. Vojta ale cítí, že „šála voní jinak než naše prádlo. Cize“ (Soukupová, 2011: 177). To, že šála voní cize si interpretuji tak, že otce chápe také jako cizího. Matka Vojtu u Karla nechá, chce, aby Vojta přišel sám na to, že Karel není „správným“ a moderním otcem a vrátil se domů sám. To, že Karel není schopný přijmout zodpovědnost za péči a výchovu Vojty, potvrzuje skutečnost, že hned první noc ho nechá doma samotného a když přijde ráno domů, zapomene, že tam Vojta vůbec je. Není zvyklý na přítomnost jiné osoby a už vůbec není zvyklý na přítomnost osoby, za kterou je zodpovědný a o kterou musí pečovat. Matka doufá, že pokud Vojta nepřijde na to, že Karel není dokonalým otcem, tak jak si ho možná vysnil, tak Karel snad sám přijde na to, „že není žádný tatínek“ (Soukupová, 2011: 192). I když je Karel doma, vůbec se Vojtovi nevěnuje, každý mají svůj pokoj a Karel není rád, pokud mu Vojta chodí do jeho pokoje. Navíc Karel chtěl se stát matkou ve smyslu teorie Sary Ruddick (1995), tedy dobrovolně začít pečovat o dítě, dopřát mu možnost osobního rozvoje a

možnost sociálního začlenění. Teď má Karel jedinečnou šanci – má Vojtu doma. Nechytí ale příležitost a spíše ji marní, není schopen, nebo spíše nechce, změnit svůj každodenní život kvůli Vojtovi a Vojta je pořád v bytě jako element takzvaně navíc. Nepřebral za Vojtu zodpovědnost ani po jeho narození a není ji schopen převzít ani po několika letech, i když je tedy Vojta u něj doma, je Karel stále otcem nepřítomným. Zato matka se snaží být přítomná jak to jen jde, čeká na Vojtu každý den před školou, zajímá se, co jedl, co ve škole atd. a snaží se Vojtovi připomenout, že ona je tou osobou, která se o něj vždy starala a měla zodpovědnost na svých bedrech.

Když jde Karel na rodičovskou schůzku, chápe to Karel jako zradu od Vojtovy matky. „Nudí se. Poslouchat ty řeči o tom, jak někomu nejde angličtina bla bla. O tohle teda nestál (...)“ (Soukupová, 2011: 213). I tyto starosti – chození na rodičovské schůzky – jsou nezbytnou součástí rodičovské identity. Co tedy Karel vlastně očekával, když žádal Vojtovu matku, aby mohl Vojtu vídat? Že ho vezme na 2 hodiny na fotbal (srov. Petr v románu *K moři*) a tím jeho otcovská role na daný den končí? Bojoval o syna a najednou toho lituje? Když Vojtu trestá za špatné zprávy o jeho prospěchu, které se na rodičovské schůzce dozvěděl, Vojta na něj zakřičí „Už s tebou nechci bejt!“ (Soukupová, 2011: 216) a místo toho, aby Karel začal přemýšlet, jak to udělat, aby jejich vztah vylepšil a Vojta chtěl zůstat, řekne mu, že ho přece nenutí, aby s ním bydlel - „Pak se ale rozesměje. Postaví mě na zem. Tam, kde mě držel, to cejtim. Směje se“ (Soukupová, 2011: 217). Pak Karel dodá, „já tě tady přece nedržim“ (Soukupová, 2011: 217). Opravdu si myslí, že rodičovství je tak jednoduché? Asi to bylo jen chvilkové „poblouzení“ po nehodě na motorce, že se chce začít starat o syna, a nyní svého rozhodnutí lituje.

Matka se cítí vina za Vojtův útěk k otci. K tomu jí napomáhá její matka. „Zase udělá tu špatnou ze mě. Nevěnuju se dost svým dětem. (...) Ale třeba sem ta špatná. Třeba sem to měla udělat jinak, myslí už zase na Vojtu, utekl ode mě. Hlavně ať se vrátí“ (Soukupová, 2011: 218). Tyto myšlenky napadají matku, protože čelí neustálé kritice od své matky a radám, jak se stát „správnou“ matkou.

Babička jde za Karlem ho přesvědčit, že se Vojta musí vrátit k matce. K přesvědčení používá koncept přirozenosti. „Tohle prostě není přirozený, aby nebyl s mámou“ (Soukupová, 2011: 222). Karel se ale dlouho přemlouvát nenechá, není nadšen z každodenní přítomnosti Vojty u sebe v bytě. „Já si taky myslel, že ho občas vezmu na fotbal nebo do kina. Já o to nestál mít ho tady nafurt, dyť ani ten byt tomu není uzpůsobenej, ani já... nemám čas... že jo“ (Soukupová, 2011: 223). Tuto Karlovu promluvu s promlkou si interpretují tak, že nejen jeho byt není otcovství a péči o Vojty přizpůsoben, ale také Karel sám o sobě není stoprocentní péčí dítě a výchově přizpůsoben. Proto se mu předkládaná údajná ženská přirozenost hodí a na otázku babičky, zda s Vojtou tedy promluví, odpovídá: „Jo, asi jo. Dítě by mělo bejt s mámou, že jo“ (Soukupová, 2011: 233). Podobné „praktiky“ se využívají i ve chvílích, kdy se rozhoduje, komu se dítě svěří po rozvodu do péče – „děti jsou častěji svěřovány matkám, jelikož jejich vzájemný vztah je chápán v určitém smyslu jako přirozený“ (Dudová, 2006: 8). Tento rozhovor ale shodou okolností uslyšel Vojta a utíká i ze svého dosavadního domova. Karel si nevšimne dvě noci, že Vojta není ve své posteli. Když to zjistí, volá Vojtově matce, přičemž tímto gestem opět přesunul zodpovědnost na matku a víc se o Vojtu nestará. Matka jde Vojtu hledat, ten se po bloudění městěm a přespáním ve sklepě těší do tepla a proto jde do svého původního domova, v domnění, že už nikdo nebude doma (jeho matka v práci a Pavlína ve škole), pro teplejší oblečení a něco k jídlu. Matka ale prozívatelně řekla Pavle, ať je

doma ze školy, kdyby se Vojta náhodou vrátil. Pavla a Vojta se potkají na chodbě jejich bytu a Vojta pouze s jedním drobným zaváháním už zůstává u matky. Ke Karlovi už chodí jen na návštěvy.

Karel reprezentuje muže, který v sobě nedokáže „probudit“ otcovství, má dva syny, Adama a Vojtu, a u obou jako otec selhal a stal se jen otcem „dočasným“ – má na ně čas pouze když on sám chce.

3.2.3. Biologické vs. sociální otcovství

V třetí povídce je také hlavním tématem otcovství. Týká se dvou sester, Heleny a Hanky, které žily až do dospělosti v domnění, že mají každá jiného otce a to byl „element“, který je nejvíce jako sestry rozděloval. Hanka celý život jako svého otce chápala Vladimíra a Helena Milana.

Po smrti Vladimíra začne Hanka vyklízet jeho věci, přičemž nalezne dopisy mezi její matkou a Vladimírem. Dozvídá se pravdu, Vladimír je otcem i Heleny. Musí se jí ale dozvědět i Helena? Nebo informace, že muž, kterého celý život bere jako svého otce, s ní nemá společnou genetickou informaci, není stěžejní? Přeceňuje se role biologického otcovství? Podle mého názoru ano, protože jak říká Kubíčková (2003: 1), biologické otcovství „nemusí být předpokladem ke skutečnému plnění otcovské role (fathering)“. Když tedy Helena chápala jako svého otce Milana, který jí dal veškerou péči a pozornost, kterou potřebovala, nevidím jediný důvod proč by ho kvůli absenci společné genetické informace měla přestat chápat jako svého otce.

Hanka pozve Helenu k sobě na návštěvu a Helena při pohledu na Hančina syna, kterého nikdy předtím neviděla, pochopí ihned, co jí Hanka chce tak důležitého sdělit. Je totiž velice podobný synovi Heleny – Jiříkovi. „(...) jestli je můj Jiřík celej

tenhle kluk a tenhle kluk celej Vladimír, což je jeho dědeček, tak je Vladimír i dědeček Jiříčka. Takže i můj táta, a to prostě není pravda, můj táta je Milan (...)" (Soukupová, 2011: 260). Dudová (2006: 8) říká, že biologický vztah funguje jako garant legitimacy, přičemž „důležitost, jaké je biologickému vztahu přikládána, se manifestuje v rozšířeném hledání fyzických podobností mezi rodiči a dětmi“.

Přikláním se k tomu, že důležitější než biologický základ, je Helenin pocit - pokud cítí, že jejím otcem je Milan, je jím Milan. Milan se pouze posune z role biologického otce do role otce sociálního.

Jak říká Dudová (2008: 40), definice biologického a sociálního otcovství na sebe v jistém slova smyslu narážejí – biologická definice je stále stavěna na pedestal a je brána jako zdroj legitimacy a původu, ale sociální definice hraje podle čím dál většího počtu autorů a autorek důležitější úlohu. Podle mého názoru také není biologie a společný genetický základ tím nejzásadnějším, důležité je, jak konkrétní muž-otec svou roli naplňuje. Pokud Milan svou roli naplňoval tak, jak měl (což by mohla Helena zpětně posoudit sama), tak otcem jistě byl a není důležité, zda otcem biologickým či sociálním.

3.3. *POD SNĚHEM* (2015)

3.3.1. Kde končí hranice „správné matky“ a začínají hranice té „špatné“?

Blanka často propadá pocitu, že je špatná matka, což souvisí s otázkou, kdo vlastně hranice „správné“ matky určuje? Je to společnost, která klade na ženy-matky tlak spojený s tím, že matka má být sebeobětující, protože mateřství je chápáno jako základní poslání ženy, jako její nejvyšší cíl (Szapuová, 2006: 346). Proto se Blanka vůbec bojí přiznat, že její nejhezčí okamžik dne je, když se může osprchovat a zavřít se sama do koupelny. „Na záchod, do koupelny se osprchovat, je sama a nikdo za ní nemůže, tohle je její nejhezčí chvílka dne, i když by to nepřiznala, protože by si připadala jako špatná matka“ (Soukupová, 2015: 36-37). Když má doma manžela Libora, dokonce se v koupelně i zamyká, což lze chápat jako největší míru svobody, která je jí za celý den dopřána. „Dnes, když je doma Libor, se dokonce může v koupelně zamknout, dlouhá sprcha, zbytečně dlouhá (...)“ (Soukupová, 2015: 37). Spojení zbytečně dlouhá chápu jako stále se zhoršující status Blanky – čím delší sprcha, tím více se cítí jako „špatná“ matka. S tím souvisí mýtus mateřského instinktu představený Badinter (2005: 67), podle kterého je pouze matka schopná starat se o dítě, protože je k tomu biologicky předurčená. Blanka tedy ve chvíli, kdy je ve sprše, není „k dispozici“ svým dětem, zodpovědnost za ně má Libor, který jako muž je brán podle teorie mateřského instinktu za bytost zcela neschopnou jak v otázce mateřského citu, tak v otázce péče o děti (Badinter, 2005: 68).

Stejné pocity má i Olina, i když by si sestry tyto pocity nikdy navzájem nesdělily, protože je mezi nimi neustále nevyřčená soutěž *Kdo je „lepší/správnější“ matka a kdo má „lépe“ vychované děti?* Olina měla pocit, že je špatná matka v momentě, kdy se rozhodla najmout si chůvu a vrátit se do práce. Tento pocit měla díky internalizovaným tlakům ve společnosti oprávněně, protože společnost matky, které se vrací do práce, trestá tím, že je označuje právě za ty „špatné“ (Johnston, Swanson, 2003: 22). Chtěla mít možnost osobního rozvoje a kariérního růstu, což zapadá do rámce „špatné matky“, ona se ale nenechala ovlivnit a šla si za svým cílem. Zároveň dalším důležitým činitelem tvořícím obraz „správné matky“ jsou ostatní matky, které se kontrolují navzájem. Olinin „pocit, že je špatná matka, když není pořád s ním, rychle přebil pocit, že vrátit se do práce je nejlepší věc na světě, ta jistota, že je dokáže uživit (...), nepodléhat tak snadno té frustraci, že život nebude už nic jiného než koloběh spaní, krmení a přebalování, nestýkat se s matkami, co každý den mixovaly pro své děti všemožnou zeleninku a ovoce a svoje děti nosily na břicho v šátku, z toho ji bolely záda, a pro své děti cokoliv a na sebe nehledí, nemusí pracovat, a tak zůstanou doma a baví se jenom s dětmi a ostatními matkami a jejich dětmi, a koukají skrz prsty na každého, kdo si svůj život chce alespoň trochu zachovat, taková je Blanka, sama už nechce nic, ale já jo“ (Soukupová, 2015: 172). O skutečnosti, že Olina se snažila konat tak, jako ostatní matky, svědčí, že nosila Olivera v šátku, i když ji bolela záda. Tento internalizovaný tlak ohledně toho, jak se má „správná“ matka chovat ke svému dítěti, vytváří společnost a ženy, které se odmítají tomuto tlaku podlehnout, ihned zapadají do kategorie „špatné“ matky, či dokonce do kategorie „matky ohrožující své dítě“ (stejně jako je to například v otázce domácích porodů). Vymyká se Olina, která si najala chůvu, definici „správné matky“? Ano, vymyká, protože žena-matka by podle obrazu „správné

matky“ měla věnovat svému dítěti co nejvíce času (Szolnokiová, 2003), což Olina nedělá, protože je každý všední den do večera v práci. Obraz „správné“ matky tedy vlastně prodlužuje dobu, kdy jsou ženy postaveny mimo pracovní trh. Olina sama sebe nazírá jako na „špatnou“ matku, protože se brzy vrátila do práce. Dá se ale obraz „správné“ matky orámovat pouze časem, který žena-matka tráví s dítětem doma? Je to pouze jeden aspekt obrazu „správné“ matky, i když se jedná o stěžejní aspekt. Olina i Blanka samy sebe disciplinují skrze optiku, kterou jim předkládá společnost - pomocí médií, knih, časopisů atd.

Olina má pocit, že nekoná jako „správná matka“, když svému synovi Oliverovi něco nechce nebo nemůže dopřát. Olina cítí, že čas, který tráví v práci, musí Oliverovi nějak vynahrazovat, protože je přesvědčená, že zatímco ona se v podstatě v práci věnuje sama sobě, Oliver strádá tím, že ji nemá na blízku. To ilustruje situace, kdy Oliver chce před odjezdem na dědečkovu oslavu zajít do kavárny na snídani, což ale Olina nechce schválit, protože pozdě vstávali a jedou na oslavu Blančiným autem a ta je zanedlouho vyzvedne. „(...) takže teď musí říct Olímu, že nemůžou, ale jestli chce, cestou k babičce a dědovi si může koupit párek v rohlíku u benzínky. Ale už když to říká, Olí se mračí, nechce párek v rohlíku, chce jít na snídani do kavárny, Olga se mu to snaží vysvětlovat, on začne brečet, ona pořád klidným hlasem, i když klidná není, začíná mít vztek, vždycky když Olí dlouho bezdůvodně fňuká, nejdřív je jí ho hrozně líto, ale když nechce přestat, tak by mu slíbila prakticky cokoli, jenom aby toho nechal. Proto ho kdysi celé hodiny nosila v náručí, bolela ji záda, hlavně aby neřval, a když to nešlo vydržet, tak ho položila a šla do jiného pokoje, aby ho alespoň neslyšela, asi jsem špatná matka, ale Olga už říká, dobře, jdeme tam, ale vstáváme hned“ (Soukupová, 2015: 16). Opět se tedy plní přání Olivera, protože Olina není schopna zůstat u svého původního slova a

když Oliverovi řekne „ne“, nic to vlastně pro něj neznamena, Oliver si stejně dokáže otočit Olinu na svou stranu. Olina ale také chtěla předejít „scéně“, která by pravděpodobně nastala. Oliver je ve věku (období vzdoru), kdy příručka radí jakýsi klíč k výchovnému zacházení s dětmi – „Pokud je to možné, konfliktům předcházíme! To samozřejmě neznamena povolit dítěti všechno, co si vymáhá. (...) Ale je možné naši toleranci trochu rozšířit a zaměřit se více na předvídání možných srážek“ (Matějček, 2013: 41).

Podle Kristýny je to, jak Olina Olivera vychovává, cestou do pekla. Podle Kristýny Olina zastává pozici „chudák děcko nemá táta, tak mu to musím vynahradit, copak sama nechápe, že tohle je cesta do pekla?“ (Soukupová, 2015: 196). Olina si často uvědomuje, že to, jak se v určitém momentě rozhodla, nebylo správně, nicméně konala tak, aby se necítila jako „špatná matka“, nebo aby se vyvarovala Oliverově „scéně“ (viz výše). Když sestry po cestě za rodiči píchnou pneumatiku, nedokážou povolit šrouby a jsou nuceny zavolat manžela Blanky Libora a svého otce (jehož jméno není v celém románu zmíněno). Jejich otec je na místě dříve než Libor a v plánu je, aby hlavně odvezl děti a Blanku s Filípkem a Libor pak pneumatiku vymění. Oliver ale nechce jet sám bez Olgy, Olga se totiž do otcova auta již nevejde, a snaží se všemožně Olgu přesvědčit, že rozhodně nikam nejede, padá na zem, nechce stát. „Postav se, Oliver! zařve na něj Olina, Oliver se lekne a postaví se, ona už se v ten moment začne cítit jako příšerná matka (...)“ (Soukupová, 2015: 219). Nakonec se Oliver rozbřečí a opravdu neodjede a zůstane s Olgou a Kristýnou čekat na Libora – zase se tedy Olina podřídila přání Olivera, což je právě Kristýnou zmíněná cesta do pekla. Kristýna se pouští do konfrontace s Olinou, i když sama připouští, že je to „zbytečně nebezpečný, možná nejnebezpečnější, co s Olinou řešit“ (Soukupová, 2015: 227). Olinina výchova podle Kristýny vede k tomu, že Oliver

Olině za pár let „nafackuje“ (Soukupová, 2015: 228). Olina ale přece nebude poslouchat názory své mladší, bezdětné sestry a řekne jí, že je sobecká. Kristýna tedy vlastně kritizuje Olivera, ale Olina útočí přímo na ni, což je v souladu s tím, že kritiku dítěte si rodič bere osobně.

Kristýna se označuje jako jediná „normální“ ze sester a tuto svoji „normálnost“ charakterizuje tím, že nemá ještě děti a to, že ji dcery Blanky a syn Oliny mají tak rádi, si vysvětluje svoji „normalitou“, kterou si jako bezdětná zachovala. „Zvláštní, jak ji mají rády. Ona je má taky ráda, samozřejmě, ale že by jim zas tak moc rozuměla, to ne. Možná je to tím, že tak moc neprudím jako jejich matky, usoudí spokojeně, protože já jsem na rozdíl od nich ještě normální“ (Soukupová, 2015: 47). V tomto myšlenkovém pochodu Kristýny se tedy objevuje reverse, Kristýna se nestresuje tím, že je ještě bezdětná, naopak to vnímá jako svou výhodu. Kristýna tedy jednoznačně nevnímá rodičovství jako silnou sociální normu, tak jak ho popisuje Hašková (2009: 109-110). Kristýně naopak přijdou „nenormální“ její sestry-matky. Podle Kristýny jsou „nenormální“ z toho důvodu, jak své děti vychovávají a také proto, že jejich tématem diskuze není nic jiného než děti.

3.3.2. Konstrukce výchovy dítěte/děti

I když Olina ví, že snídani v kavárně v klidu nestihnou, Oliver si ji v podstatě „vybrečí“ a Olina souhlasí, „jenom aby toho nechal“ (Soukupová, 2015: 16). Což opět odkazuje k radě od Matějčka (2013: 41), který radí se „srážkám“ spíše vyhýbat. Olí se hned usměje a je spokojený.

„Oliver přestane během vteřiny a usměje se na ni, a maminko, ty jsi nejlepší na světě, vlhká pusinka na tváři, už ho zase miluje, už je všechno v pořádku, hned potlačí tu myšlenku, že tohle bylo nevhodné, že takhle se to dělat nemá, protože co ti autoři všech příruček a ponaučení vědí, každé dítě je jiné a Oliver moc dobře ví, že není vždycky po jeho, že si všechno nevyřve, je to hodný kluk a koneckonců ona jejich společně snídaně taky miluje, celý týden práce a školka, víkendy jsou jenom jejich“ (Soukupová, 2015: 16).

V této promluvě je jasně viditelný aktér při konstrukci výchovy dítěte a tím je příručka – což potvrzuje tezi, že literatura má ve společnosti velikou moc jak při konstrukci mateřství a otcovství (Morris, 2000: 17), tak také při konstrukci výchovy. Velké množství žen se připravuje na roli matky právě pomocí takovýchto příruček – ty pak také konstruují obraz „správné“ matky (viz citované příručky od mezinárodně uznávaného dětského psychologa Zdeňka Matějčka).

Olina chce na snídani v kavárně Olivera popohnat, aby rychleji snídani snědl, naopak začne vše dělat ještě pomaleji než obvykle. „(...) Oliver nechce odejít, protože nedojedl, ne, nedělal to schválně, najednou chce ten párek dojíst, jako kdyby to bylo jediné a nejlepší jídlo na světě, chvíli se dohadují, místo aby to rychle dojedl, pak začne brečet, kvílet, sesune se ze židle na zem, jako by mu byly dva roky, nudle u nosu a pořád dokola (...)“ (Soukupová, 2015: 21). Když dojdou domů, Oliver se schová pod postel a Olině odmítá odpovídat. Olina si říká, že to bylo nevhodné netrvat na svém postoji nejít na snídani a bojují v ní pocity – podle příruček neměla se snídání v kavárně souhlasit, porušení těchto „pravidel“ ji ale přineslo označení nejhodnější maminka na světě, které jí dal Oliver. Která z těchto dvou možností dělá z Oliny „správnou matku“? Pro Olinu v první chvíli, kdy měl Oliver radost, se cítila

jako „správná“ matka, ale když (a než) došli domů, spíš u ní převážil názor, že jako „správná“ matka měla snídani zatrhnout a ušetřila by si Oliverovo „trucování“ pod postelí. Neustále tedy v ní bojuje internalizovaný tlak společnosti, podle kterého kdyby se řídila, tak to, co řekne poprvé, platí. Olina tedy svádí boj s tímto internalizovaným tlakem a vlastními představami o tom, jak vychovávat dítě.

Olina ve svém jednání volí mezi tím, co je výchovné a často se rozhodne pro možnost, kterou sama označí jako nevhodnou. Chce se vyvarovat tomu, aby Oliver předvedl „scénu“ (viz opět Matějček, 2013) a už vůbec nechce, aby ji předvedl před Blankou nebo Kristýnou. Například když dá Olímu pytlík bonbonů do auta na cestu a už se hrozí toho, co na to řekne Blanka a jak to ohrozí její místo v implicitní soutěži „Kdo má více vychované dítě?“. „Tak jo, je to nevhodný, ale v autě bude klid a to je nejdůležitější, najednou na ni zas dolehne to, že musí jet s Blankou, ta jí to nedá zdarma, to zas bude pohledů „já mám děti vychované a ty ne“ (...)“ (Soukupová, 2015: 52). Sestry neustále „přeměřují“ kvalitu svých životů skrze děti a jejich vychovanost.

Když Kristýna a Olina čekají na příjezd Blanky, tak si navzájem postěžují, jaké měla každá těžké ráno. Olina ale nechce slyšet nic o tom, že někdo, kdo je bezdětný/á, by mohl/a mít těžké ráno, to mohou mít podle jejího názoru jen matky (a matky samoživitelky ještě více oprávněně). Když si Kristýna dovolí si postěžovat, Olina na ni okamžitě „štěkne“ – „Jo, a co? Probudilo tě dítě v šest nebo jsi pracovala do tří?“ (Soukupová, 2015: 54). Kristýna tedy jako bezdětná nemá podle Oliny nejmenší tušení o tom, co je to „zažít těžké ráno“. Opět na Kristýnu tedy reaguje skrze její bezdětnost.

Blanka i ve svých vlastních myšlenkových pochodech soutěží s Olinou na podtextu mateřství. Blanka vyzvedne sestry pozdě, ale zároveň omlouvá sama sebe,

že co by kdo po ní mohl chtít, když má tři děti (Soukupová, 2015: 63). Olina s Kristýnou ji řeknou, že počkají v kavárně a Blanka to hned vidí jako útok vůči ní – „(...) naše Olina, bude sedět důležitě v kavárně, aby ukázala, že ona nemá zpoždění, naopak, že ona jako ta nejschopnější si dá ještě v klidu kafičko. Ale, Olinko, s jedním dítětem bych si kafe stihla i sama pražit“ (Soukupová, 2015: 63). Olina a Blanka – na první pohled se ani nezdá, že by byly sestrami, neustále na sebe „útočí“ na implicitní mřížce s otázkou – „kdo je lepší/správnější matka?“. Dokonce i Olina sama přiznává hru, když po příjezdu Blanky se dohadují, kdo kde bude sedět a Oliver nechce sedět v autě vedle Filípka, protože mu vadí dětský pláč, ale nakonec vedle Filípka sedět musí a Olina ho napomíná, ať je potichu, že miminko spí. Blanka na to však reaguje: „Jemu to nevadí“ (Soukupová, 2015: 79). Olina si sama pro sebe říká: „No jo, Blanko, zase jsi lepší, (...), už mi dej pokoj, já s tebou nehraju (...)“ (Soukupová, 2015: 79). Olina tedy potvrzuje, že určitý druh soutěže je v jejich vztahu přítomný.

Zajímavá je korelace mezi řízením a možností názoru na výchovu dětí. Když se Blanka s Olgou v autě hádají, která z nich lépe řídí, chtějí, aby je rozsoudila Kristýna. Blanka i Olga se ale nakonec shodnou, že Kristýna nemůže jejich řízení posuzovat – „Vždyť nemá řidičák, tak jak to může posuzovat“ (Soukupová, 2015: 86). Korelaci vidím v tom, že pokud Kristýna vyjádří nějaký názor na „vychovanost“ dětí, Blanka i Olina reagují podobným způsobem – nemá děti, nemá tedy právo posuzovat. Joan W. Scott (1991) by ale namítla, že zkušenost je často přeceňována a zapomíná se na to, že zrak hraje důležitou roli ve vědění. Kristýna vidí, jak sestry své děti vychovávají a i když sama děti nemá, má právo k tomuto tématu říci svůj názor.

Sestry nesnesou jakoukoliv kritiku mířenou na „vychovanost“ jejího/jejich dětí, protože v dnešní společnosti je dítě bráno jako vizitka rodiče. Pokud tedy Blanka kritizuje Olininu výchovu, Olina si to velice rychle vztahuje na sebe a bere to

jako kritiku její vlastní osoby či jako její selhání. Proto když Oliver po cestě potřebuje nutně zastavit a ono není kde, protože jedou zrovna po dálnici, je Olina více ve stresu z toho, že jí bude Blanka jako matkou pohrdat, než že Oliver si počůrá kalhoty. Blanka ale zastaví včas a Oliver stihne vyskočit z auta. „Olina přihlíží, ve skutečnosti cítí trochu úlevy, opravdu si na chvíli myslela, že už to nestihne, že se on počůrá a že ona bude muset čelit za první pohrdání Blanky nad tím, jak je to neschopný dítě, a za druhý jejímu vzteku, že má pochcaný auto, kterej je ale spíš způsobenej jejím přehnaným lpěním na pořádku a čistotě, vždyť přece dětem se tyhle věci stávají“ (Soukupová, 2015: 145). Pocit vztahovačnosti by tedy jistě zafungoval, pokud by Blanka označila Olivera za neschopné dítě - Olina by vše stáhla na sebe. Sestry tedy možná jen nejsou schopny si kritiku říct z očí do očí a kritizují se skrze děti nebo skrze to, že právě jedna z nich žádné dítě nemá. Pokud mají co říct k „nedokonalostem“ dítěte/děti té druhé, řeknou to v drtivé většině případů nahlas. Pokud ale jedna druhou za něco obdivuje, nikdy to nahlas nevyřknou – pokud by to jedna ze sester řekla nahlas, možná by se cítila velice zranitelná a v submisivní pozici, raději si každá z nich „zachovává“ tvář. Například když Olina v jednu chvíli obdivuje trpělivost Blanky, jak zvládá tři děti a ještě psa. „(...) to je šílený, jak to ta Blanka zvládá?“ (Soukupová, 2015: 157). Sama pro sebe si to pak vysvětlí tím, že asi díky Liborovi, který je sice otcem nepřítomným, ale pořád ho Olina chápe jako „o několik tříd vejš“ (Soukupová, 2015: 233), protože otec Olivera odešel hned po Oliverově narození, nikdy se nevrátil a o Olivera se nezajímá.

3.3.3. Libor a jeho otcovská identita

Libor, manžel Blanky, je v románu *Pod sněhem* (2015) rozhodně otcem nepřítomným. Nepomáhá Blance ani s jedním ze tří dětí, v podstatě vše, co se týká dětí, ho obtěžuje a dá se říci, že zastává názor, že o děti má pečovat žena a všechno, co se týká dětí, má také obstarávat žena. Jeho role otce je naplňována akorát tím, že chodí do práce a je primárním člověkem, který přináší do rodiny finance. Nic jiného než práce ho vcelku nezajímá. Například když ho Blanka prosila o radu ohledně Fanyanky. Fanyanka vždy chtěla všude chodit s Blankou a nevadilo jí, pokud ji Blanka chytla za ruku apod. – najednou ale nastal obrat, který si Blanka nedokáže vysvětlit, Fanyanka je odtažitá a s nikým se nechce bavit. Když se Blanka se svými obavami svěří Liborovi, nedostane ji podpory ani rady. „(...) Blanka má občas strach, jestli se jí něco neděje, třeba jestli ji někdo ve škole netrápí. Chce to někdy řešit s Liborem, ale ten mává rukou, buď ráda, že se trochu osamostatnila, do třetí třídy pořád chtěla, aby ji Blanka doprovázela do školy a ze školy, což Liborovi vadilo, takže Libor nic řešit nechce, stejně jako ostatní věci v jejich domově i životě, proč asi“ (Soukupová, 2015: 38). Libor je člen domácnosti, kterému mu sama Blanka i děti [Fanyanka říká, že táta pracovat „musí, abychom měli dost peněz“ (Soukupová, 2015: 357)] připisují jedinou „funkci“ – přinést domů dostatečný obnos peněz, aby uživil tři děti. Vše ostatní zajišťuje Blanka. Někdy si sama pro sebe na Liborův účet zanádá, ale chce udržet rodinou úplnou, ať to stojí, co to stojí. Dokud explicitně nevyjde najevo, že má Libor milenkou – Blance je totiž podezřelé, že někdy je v práci až do pozdních večerních hodin, schovává si před ní mobilní telefon a často sedí u počítače do noci – nebude toto téma vůbec načínat a bude ráda, pokud se Libor vždy vrátí domů,

„dokud on s něčím nepřijde, ona ty oči neotevře“ (Soukupová, 2015: 153).
Blančiným cílem je nebrat svým dětem otce.

Častokrát Blanku ale myšlenkové pochody Libora rozčílí, i když nikdy neřekne nic nahlas. Například pokud se jedná o to, kdo umyje psa, který Blance utekl z vodítka a vrátil se celý od bahna, chvíli před odjezdem Blanky a dětí. „A kdo ho umeje? řekne zas Libor, Blanka mezitím posadí Filípka do autosedačky, no kdo asi, Libore, ty, já odjíždím, pomyslí si“ (Soukupová, 2015: 44). Blanka vlastně sama přiznává, že Filípek jen její, protože Libor další dítě nechtěl, když otěhotněla, „ví, že to Libora naštvalo, že nechtěl, že jen jeho světonázor mu nedovolil říct, jestli nechce na potrat, když se to stalo náhodou (...)“ (Soukupová, 2015: 153). Blanka označuje Filípka jako „její věc, chtěla třetí dítě, tak má třetí dítě (...)“ (Soukupová, 2015: 153). Blanka tedy již od začátku věděla, že vše zůstane na ní, nicméně stále doufala, že až se Filípek narodí, tak to Libora nějak změní, hlavně tím, že bude mít syna. „Ale někdy ji napadlo, že možná, když to bude syn, že to s Liborem něco udělá, neví vlastně co, možná že bude z Filípka nějak víc... nadšenej“ (Soukupová, 2015: 154). Nic takového ale nenastalo a Libor zůstal v pozici nepřítomného otce tak jako předtím. Blanka si i pohrává s myšlenkou, že by měla ještě čtvrté dítě, ale záhy si říká „neblázni, hned se napomíná za tyhle myšlenky, už takhle jsi na všechno sama, na tři děti a domácnost, nepřemýšlej o dalším, to je přece úplný nesmysl“ (Soukupová, 2015: 154). Libor tedy v románu *Pod sněhem* (2015) přesně naplňuje roli nepřítomného otce.

4. Závěr

Všechny tři romány jsem podrobila genderové analýze, přičemž primárně jsem se zaměřila na koncepty mateřství a otcovství. Hledala jsem odpovědi na otázky – jak je s těmito koncepty v jednotlivých románech nakládáno, jaké se objevují reprezentace jednotlivých konceptů a zda je mateřství a otcovství pojímáno stereotypně.

V románech je viditelný silný kult vztahu matky a dítěte (Oakley, 2000: 146). Zároveň se téměř na každé stránce zhmotňuje všeobecně rozšířené přesvědčení, že mateřská péče je výlučná a že se otec nemusí ve stejné míře podílet na výchově dětí (Oakley, 2000: 148). Mateřství je tedy reprezentováno stereotypně a jakékoliv „vychýlení“ mimo stereotyp, který začleňuje ženu-matku do soukromé sféry (do sféry domácnosti) a muže-otce do sféry veřejné, je záhy „potrestáno“. Pokud žena-matka, konkrétně mám na mysli Olinu v románu *Pod sněhem* (2015), se rozhodne najmout si chůvu a brzy nastoupit do práce (tudíž vymanit se ze sféry domácnosti a vstoupit do sféry veřejné), je „trestána“ tím, že se cítí jako „špatná“ matka. Koncepty „špatné“ a „správné“ matky prostupují hlavně román *Pod sněhem* (2015), zbylé dva romány, *K moři* (2007) a *Zmizet* (2011), jsou nasyceny spíše koncepty, které bych označila jako „špatný“ a „správný“ otec – přičemž pod konceptem „špatného“ otce si představuji otce „dočasného“.

Otec „dočasný“, jak si ho dovoluji nazvat, je „jev“, který vystupuje hlavně v románech *K moři* (2007) a *Zmizet* (2011). V románu *K moři* (2007) je otcem „dočasným“ Petr, spojující postava všech ženských postav v románu. Petr je v případě všech svých dcer – Báry, Jitky, Adély a Johany – otce „dočasným“ a dalo by se i říci, že vždy s narozením další dcery svou pozici „dočasného“ otce více a více

utvrzuje. Když se Petrovi narodila jeho první dcera Bára, Magdě, matce Báry, ještě pomáhal, Báru přebaloval, hlídal, věnoval jí svůj volný čas po příchodu ze zaměstnání. Tyto činnosti ale s postupem času vykonávat přestal, nicméně jeho „dočasnost“ měla v porovnání s ostatními dcerami ještě docela dlouhé trvání. Po narození Petrovy druhé dcery Jitky už je „dočasnost“ viditelná hlavně v ohledu péče o dítě jako takové. Jitušce Petr vůbec nerozuměl, srovnával ji se svou první dcerou Bárou, a věnoval Jitce pouze svůj volný čas, v péči o ní již značně „pokulhával“. V Petrově druhém manželství s Klárou, kdy do pěstounské péče přijali Adélu (dceru Klářiny zemřelé sestry), již Petr byl na samém konci linky otce „dočasného“, věnoval Adéle jen minimum svého volného času. Stejně jako Johance, Petrově nejmladší dceři.

Koncept otce „dočasného“ možná napomáhá Petrovi v utvrzování jeho maskulinity, protože chovat se maskulinně předně znamená nechovat se jako žena (Šmídová, 2003) – což znamená nechovat se „pečovatelsky“, protože ženství je asociováno s péčí o děti a o domácnost. Zároveň si svou „dočasnost“ může Petr legitimovat tím, že finančně zajišťuje rodinu a tím jeho role končí – ostatní činnosti spojené s péčí o domácnost a dítě přesouvá na jinou osobu, zpravidla na matku svých dcer, čili na Magdu nebo na Kláru. Jak říká Dudová (2007b: 22), dimenze živitele rodiny je pro mužskou identitu stále klíčová. Chození do práce může Petr chápat jako starání se o děti (Dudová, 2007b: 22), nicméně stále platí jeho „dočasnost“ v otcovské roli.

S přesouváním činností týkajících se péče o dítě a domácnost souvisí také přesouvání zodpovědnosti. V románu *K moři* (2007) je to Petr, který zodpovědnost buď na svou ženu nebo na svou dceru. Na dovolené u moře zodpovědnost za svou nejmladší dceru Johanu přesouvá na Adélu, dceru, kterou s Petrovou druhou ženou

Klárrou přijali do pěstounské péče. Petr jede na dovolenou a pod pojmem dovolená si zřejmě nepředstavuje žádnou zodpovědnost. Dalším příkladem je situace, kdy si Petr s dcerami Adélou a Johanou zapomenou udělat svačinu na cestu k moři. Petr ví, že za vzniklou situace („cesta bez svačiny“) je zodpovědný, nicméně ihned mu v hlavě naskočí onen seznam, který mu dala jeho druhá žena Klára, na kterém bylo napsáno vše, co má Petr před odjezdem sbalit a udělat. Pokud položka „udělat svačinu“ na seznamu po návratu domů nebude, ihned bude pro Petra „problém“ zodpovědnosti vyřešen – Klára tuto položku nedala na seznam, je tedy zodpovědná za absenci svačiny. Tuto možnost přenést zodpovědnost na jinou osobu, kterou je zpravidla žena, umožňují Petrovi stereotypy spojené se ženstvím. Na základě těchto stereotypů se očekává, že o domácnost se bude starat žena (Machovcová, 2004: 29).

Koncept otce „dočasného“ je tedy v úzké souvislosti s přesouváním zodpovědnosti na jinou osobu. Proto se Petr po dovolené tak těší domů, až bude moct doma své dcery spolu se zodpovědností za ně své ženě Kláře a vše se zase vrátí takzvaně do starých kolejí.

Otec „dočasný“ jako fenomén vyvstává i v románu *Zmizet* (2011), kde se v této roli vyskytují hned dvě mužské postavy. Otec Kuby a Martina, který se objevuje v prvním příběhu, je otcem „dočasným“ hlavně pro Kubu – vezme Kubu na výlet a na trénink, doma si ho však příliš nevšimá (na rozdíl od druhého syna Martina). Po tom, co Kuba při nehodě přijde o nohu, už jeho otec není pro Kubu ani otcem „dočasným“, o Kubu nepečuje, ani se mu nevěnuje ve svém volném čase.

V druhé povídce románu *Zmizet* (2011) se také objevuje „dočasný“ otec a je jím Karel. Karel sice po nehodě projeví zájem o syna Vojtu, nestojí ale o to, aby se mu musel věnovat celé dny. Chce s ním jít na fotbal, do kina atd., ale více času Vojtovi věnovat nechce. Karlova představa o otcovství není v souladu s otázkou péče

o dítě jako takové, svým synům (Adamovi a Vojtovi) se věnuje až v jejich pozdějším věku. Péče o dítě „přenechal“ Karel vždy na Adamově matce a Vojtově matce. Opět tu tedy vystává kromě fenoménu „dočasného“ otce koncept přenesení zodpovědnosti za péči o dítě a domácnost na jinou osobou a znovu se jedná o ženu. Karel z románu *Zmizet* (2011) toho má tedy v jistých ohledech mnoho společného s Petrem z románu *K moři* (2007).

Zajímavé také je, že otec, postava jako taková, je v románu *Zmizet* (2011) postavou rozdělující ostatní mužské i ženské postavy románu. Pavlínu a Vojtu v druhé povídce triptychu rozděluje spor o to, kdo má lepšího otce a kdo ho má blíže, jejich sourozenecké pouto je tedy tímto sporem narušeno. Stejně tak je narušeno pouto mezi Kubou a Martinem, kteří sice mají stejného biologického otce a mají ho takzvaně „doma“, ale stejně se přou o jeho přízeň. Opět je tedy otec postavou rozdělující dva sourozence. Třetí povídka týkající se Hanky a Heleny také obsahuje rozepři mezi sestrami, kterou zapříčiňují Vladimír s Milanem.

Matky jsou ve všech románech reprezentovány na stejném podkladě – jsou pečující, starostlivé a nesnesou jakoukoliv kritiku, která by v nich vzbudila pocit, že jsou „špatnými“ matkami. Ve všech románech jsou ale zároveň postavami, které posouvají děl dál, nejsou zcela pasivní. Otcové v románu *K moři* (2007) a *Zmizet* (2011) jsou ale jednoznačně aktivními osobami, bez kterých by se příběh dále nevyvíjel. V nejnovějším románu, *Pod sněhem* (2015), ale hlavní role hrají ženské postavy. Petra Soukupová dává v románu *Pod sněhem* (2015) mnohem více prostoru pro myšlenky a životní příběhy ženských postav, zatímco mužské postavy jsou spíše odsunuty na druhou kolej (Lubinová, 2015).

Na závěr lze s určitostí říci, že fikční příběhy, které nám vypravěč/ka ve třech analyzovaných románech předkládá, jsou zakotveny ve světě stereotypních představ,

kdy žena je primárně spojována s mateřstvím a péčí o děti a muž se sférou týkající se finančního zabezpečení rodiny.

Seznam literatury:

- BADINTER, Élisabeth. (2005). *XY: o mužské identitě*. Praha: Paseka.
- BADINTER, Élisabeth. (1998). *Materská láska od 17. století po současnost*. Bratislava: Aspekt.
- BARKER, Chris. (2006). *Slovník kulturních studií*. Praha: Portál.
- BARŠA, Pavel. (2002). *Panství člověka a touha ženy: feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- BARTHES, Roland. [1968] 2006. „Smrt autora“. *Aluze*, roč. 10, č. 3, s. 75-77.
- BENARD, Cheryl a SCHLAFFER, Edit. (1997). *Matky dělají muže: jak dospívají synové*. Praha: Pragma.
- BOURDIEU, Pierre. (2000). *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum.
- CULLER, Jonathan D. (2015). *Krátký úvod do literární teorie*. Brno: Host.
- ČMEJRKOVÁ, Světlá. (2010). „Jak mluví (a píší) české spisovatelky“ In: *Přednášky z 53. běhu Letní školy slovanských studií*. Praha: Univerzita Karlova.
- DUDOVÁ, Radka. (2006). „Rozporuplné diskursy otcovství.“ In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum 7 (2)*: 6-11.
- DUDOVÁ, Radka. (2007a). „Paradoxy otcovství po partnerském rozchodu: pravidelná výjimečnost a nepřítomná přítomnost“. In: HECZKOVÁ, Libuše, ed. a kol. *Vztahy, jazyky, těla: texty z 1. konference českých a slovenských feministických studií*. Praha: Ermat pro FHS UK v Praze.
- DUDOVÁ, Radka. (2007b). „Rozvod a otcovství v České republice“ In: DUDOVÁ, Radka, HASTRMANOVÁ, Šárka. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, Sociologické studie = Sociological studies; 07: 7.
- DUDOVÁ, Radka. (2007c). „Mateřství po partnerském rozchodu“ In: DUDOVÁ, Radka, HASTRMANOVÁ, Šárka. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, Sociologické studie = Sociological studies; 07: 7.
- DUDOVÁ, Radka. (2008). *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- EAGLETON, Terry. (2010). *Úvod do literární teorie*. V Praze: Plus.
- ECO, Umberto. (2004). *Meze interpretace*. Praha: Karolinum.
- FAFEJTA, Martin. (2012). „Deinstitucionalizace otcovství: posílení nebo úpadek otcovské role?“ In: SLABÁKOVÁ, Radmila et al. *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti: koncepty, metody, perspektivy*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny.

- FAFEJTA, Martin. (2004). Úvod do sociologie pohlaví a sexuality. Ve Věrovanech: Jan Piszkiwicz.
- FETTERLEY, Judith. (1991). „Introduction on the Politics of Literature“ In: Warhol Robyn R. a Diane Price Herndl (Eds.): *An Anthology of Literary Theory and Criticism*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- FOUCAULT, Michel. (1994). *Diskurs, autor, genealogie: tři studie*. Praha: Svoboda.
- HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava. (2011). *Matky samoživitelky a jejich situace v České republice*. Praha: Gender Studies o.p.s.
- HAVELKOVÁ, Hana. (2004). „První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly“ In: VALDROVÁ, Jana. *ABC feminismu*. Brno: Nesehnutí.
- HAŠKOVÁ, Hana. (2009). *Fenomén bezdětnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- HAŠKOVÁ, Hana, (ed.). (2006). *Fenomén bezdětnosti v sociologické a demografické perspektivě*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
- HAŠKOVÁ, Hana. (2003). „Hranice mateřství.“ In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum 4 (1-2)*: 4-6
- HAŠKOVÁ, Hana, ZAMYKALOVÁ, Lenka. (2006). „Mít děti - co je to za normu? Čí je to norma?“ *Biograf (40-41)*: 130 odst.
- HECZKOVÁ, Libuše. (2009). *Píšící Minervy: vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. V Praze: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- CHODOROW, Nancy. (1979). *The reproduction of mothering: psychoanalysis and the sociology of gender*. Berkeley: Univ. of California Pr.
- JARKOVSKÁ, Lucie. (2004). „Prohlédněme genderové stereotypy“. In: VALDROVÁ, Jana et al. *ABC feminismu*. Brno: Nesehnutí.
- KICZKOVÁ, Zuzana. (2006). „Sociálne materstvo“: koncepcia a príbeh. In: Hanáková Petra, Heczková Libuše, Kalivodová Eva (Eds.): *V bludném kruhu. Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon.
- KICZKOVÁ, Zuzana, (ed.), SZAPUOVÁ, Marianna, (ed). (2011). *Rodové štúdiá: súčasné diskusie, problémy a perspektívy*. V Bratislave: Univerzita Komenského.
- KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka a kol. (2010). *Tváří v tvář: gender jako metodologická kategorie literárních analýz*. Praha: Gender studies, o.p.s.
- KNOTKOVÁ – ČAPKOVÁ, Blanka, KYNČLOVÁ, Tereza. (2010). „Bezdětné matky: předmluva k českému vydání“ In: LUVENOVÁ, Lynne Van (ed.). (2010). *Být či nebýt matkou: [o životě bez dětí]*. Praha: Volvox Globator.

- KYNČLOVÁ, Tereza. (2010) „Otcovství bez dětí, mužství bez dětí: předmluva k českému vydání“. In *Být či nebýt otcem. O životě bez dětí*. Praha: Volvox Globator.
- KUBÍČKOVÁ, Klára. (2003). „Matkové: mateřští otcové“. In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 4 (3): 1.
- LINKOVÁ, Marcela et al. (2013). *Nejisté vyhlídky: proměny vědecké profese z genderové perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- LORENZ-MEYER, Dagmar. (2005). „O politice lokace: strategie používané ve feministické epistemologii a jejich význam pro výzkum prováděný z feministické perspektivy“ In: LINKOVÁ, Marcela, ed. a ČERVINKOVÁ, Alice, ed. *Myšlení hranic: genderové pohledy na racionalitu, objektivitu a vědoucí subjekt = Thinking borders: gender examinations of rationality, objectivity and the knowing subject*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- LUBINOVÁ, Kateřina. (2015). Pod sněhem aneb cesta skrze spleť rodinných vztahů. [online] [citováno 10.4.2016]. Dostupné z: < <http://www.femag.cz/akce/pod-snehem-aneb-cesta-skrze-spletitou-sit-rodinnych-vztahu/>>.
- LUPTON, Deborah a BARCLAY, Lesley. (1997). *Constructing fatherhood: discourses and experiences*. London: Sage.
- MACHALA, Lubomír. (2010) „3 x 2 = ? Nad prózami Hany Andronikové, Markéty Pilátové a Petry Soukupové“. In: MATONOHA, Jan, ed. *Česká literatura v perspektivách genderu: IV. kongres světové literárněvědné bohemistiky Jiná česká literatura (?): [Praha, 28.6.-3.7.2010]*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR.
- MARSIGLIO, William. (1988). *Procreative man*. New York: New York University Press.
- MAŘÍKOVÁ, Hana. (2003). „Sociální partnerství muže a ženy v dnešním manželství a rodině – realita nebo fikce?“. In: VODÁKOVÁ, Alena, ed. (2003). *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?* Praha: Sociologické nakladatelství.
- MAŘÍKOVÁ, Hana. (2004). „Rodina: proměny mateřství, otcovství a rodičovství“. In: VALDROVÁ, Jana et al. *ABC feminismu*. Brno: Nesehnutí.
- MATĚJČEK, Zdeněk. (2013). *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál.
- MATONOHA, Jan. (2007). „Žena, která „není“: ženské psaní a destabilizace logicentrického diskursu“ In: HECZKOVÁ, Libuše, ed. a kol. *Vztahy, jazyky, těla: texty z 1. konference českých a slovenských feministických studií*. Praha: Ermat pro FHS UK v Praze.
- MORRIS, Pam. (2000). *Literatura a feminimus*. Brno: Host.
- NEWTON, K. M. (2008). *Jak interpretovat text: kritický úvod do teorie a praxe literární interpretace*. V Olomouci: Periplum
- OAKLEY, Ann. (2000). *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál.

- OATES-INDRUCHOVÁ, Libora, ed. (2007). *Ženská literární tradice a hledání identit: antologie angloamerické feministické literární teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- ORTNER, Sherry B. (1998). „Má se žena k muži jako příroda ke kultuře?“ In: OATES – INDRUCHOVÁ, Libora (ed.). *Dívčí válka s ideologií*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- PARENTE-ČAPKOVÁ, Viola. (2003). „K feministickým náhledům na metaforu a metaforizaci ženy“. In: KALIVODOVÁ, Eva., KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka. (eds.). *Ponořena do Léthé*. Univerzita Karlova v Praze Filozofická fakulta.
- PARENTE-ČAPKOVÁ, Viola. (2005). „Vzdorné psaní, strategický esencialismus a politika lokace. Feministická (literární) teorie a postkoloniální studia“ In: KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka. (Ed.): *Konstruování genderu v asijských literaturách: Případové studie z vybraných jazykových oblastí*. Praha: Česká orientalistická společnost.
- PONĚŠICKÝ, Jan. (2012). *Fenomén ženství a mužství: psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy*. Praha: Triton.
- RENZETTI, Claire M., CURRAN, Daniel J. (2003). *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.
- RUDDICK, Sara. (1995). *Maternal Thinking*. Boston: Beacon Press.
- SEDLÁČEK, Lukáš, ed. a PLESKOVÁ, Kateřina, ed. (2008). *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí.
- SHOWALTER, Elaine (1998). „Pokus o feministickou poetiku“ In: OATES-INDRUCHOVÁ, Libora (Ed.): *Dívčí válka s ideologií: Klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Praha: Slon.
- SOUKUPOVÁ, Petra. (2007). *K moři*. Brno: Host.
- SOUKUPOVÁ, Petra. (2011). *Zmizet*. Brno: Host.
- SOUKUPOVÁ, Petra. (2015). *Pod sněhem*. Brno: Host.
- SZAPUOVÁ, Mariana. (2006). „Hra na imaginárne: obrazy materstva vo filme Modré z neba“ In: Hanáková, Petra, Libuše Heczková, Eva Kalivodová. 2006. *V bludném kruhu. Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon.
- SZOLNOKIOVÁ, Juliana. (2005). „Skúsenosť a stereotyp“ In: CVIKOVÁ, Jana, JURÁŇOVÁ, Eva. *Ružový a modrý svet : rodové stereotypy a ich dôsledky*. Dunajská Streda: Občan a demokracia.
- ŠMÍDOVÁ, Iva. (2002). „Muži v České republice (podle Jiných mužů)“. In: TESAŘOVÁ, Jana (ed.). *Ženská práva jsou lidská práva*. Brno: Nesehnutí.
- ŠMÍDOVÁ, Iva, ed. (2008). *Pečovatelská otcovství: zkušenost a genderové vztahy*. Brno: Trinub EU.

TONG, R. Putnam. (1998). *Feminist Thought. A More Comprehensive Introduction*. Boulder: Westview Press.

VALDROVÁ, Jana et al. *ABC feminizmu*. Brno: Nesehnutí.

VODÁKOVÁ, Alena, ed. (2003). *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?* Praha: Sociologické nakladatelství.